TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 30

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

FATMA ALİYE

Levâyih-i Hayat

HAYATTAN SAHNELER

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. basım

TÜRK EDEBİYATI

FATMA ALİYE
LEVÂYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
HANIMLARA MAHSUS GAZETE MATBAASI / İSTANBUL
1315 [1900]

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL
II. BASIM: MART 2020, İSTANBUL

ISBN 978-625-7999-30-4

BASKI
DÖRTEL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
ZAFER MAH. 147. SOK. 9-13A
ESENYURT İSTANBUL
Tel: (0212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: SENEM TİMUROĞLU

Notre Dame de Sion Fransız Lisesi'ni bitirdikten sonra Mimar Sinan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Paris'te Doğu Dilleri ve Kültürleri Enstitüsü'nde ve Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü'nde iki yüksek lisans derecesi aldı. 2017'de Paris Sorbonne IV'te "19. yüzyıl Osmanlı ve Fransız Kadın Edebiyatına Feminist ve Transnasyonal Bakışlar" adlı tezini tamamladı. Birçok ülkeden yazarın katılımıyla farklı üniversitelerden üç editörün hazırladığı *Women Telling Nations* adlı kitaba "Women's Nations from Ottoman to the New Republic in Fatma Aliye and Halide Edip Adıvar's Writing" başlıklı bir bölümle katkıda bulunmuştur. 2009 yılından beri Özyeğin Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı derslerinin yanı sıra feminist teori ve edebiyat üzerine seçmeli ders vermektedir. Araştırma alanları arasında kadın edebiyatı tarihi, karşılaştırmalı feminist edebiyat, dişil yazı (écriture feminine) teorileri bulunmaktadır.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 30

Roman

levâyih-i hayat -hayattan sahneler-

FATMA ALİYE

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Senem Timuroğlu

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Tanzimat dönemi edebiyat kamusunda tanınan, ses getiren, Avrupa'da ve Amerika'daki kadın yazarlarla, 1. Dalga feminist hareketle temaslarda olan Fatma Aliye'nin 1900 yılında, yazarı olduğu *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin matbaasında yayımlanan *Levâyih-i Hayat -Hayattan Sahneler-* adlı mektup romanı, Osmanlı kadınlarının gözünden aşk ve evlilik sorunsalına ışık tutar. Roman ilk önce dönemin en uzun süreli kadın gazetesi *Hanımlara Mahsus Gazete*'de 1899 ile 1900 yılları arasında on altı bölümde okurla buluşmuştur. Bu kitap, Atatürk Kitaplığı ve Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Koleksiyonundaki 1315 (1900) yılında basılan nüshalarından yola çıkılarak hazırlandı.

Kadınlar arası kız kardeşlik bağının, dayanışmanın izini sürdüğümüz mektuplar, günümüzde maalesef hâlâ geçerliliğini koruyan ataerkil evlilik kurumunun kadınlar ve çocuklar için bir kâbusa dönüşebileceği hakikatini gözler önüne serer. Fatma Aliye, farklı kadınlıkları ve erkeklikleri ele alarak, evlilik kurumunu, aile içi şiddeti sorgular; aşk üzerine felsefi bir tartışma yürütür. Kadınların insanca yaşamalarının yolunun ekonomik özgürlük ve eğitimden geçtiğine vurgu yapar.

Kendi deneyimleri ve entelektüel birikiminden kalemine süzülen bilgeliği ve hakikati kadın okura aktaran Fatma Aliye, Türkiye'deki kadınların deneyimleri açısından önemli bir hafızadır. Kadınlar, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, erkeklerin yazdığı tarihlerle belleksiz bırakılmışladır.

Kendi topraklarımızın kadınlarından bize aktarılacak deneyim ve bilgi, hayati önem taşımaktadır. Osmanlı kadın yazarlar, genç kuşak kadınlara kendi sorunlarını ve buldukları çözümleri aktarmak için edebiyatı aracı kılmışlardı. Bu aktarımı, gelecek nesillere taşımak kendimize ve gelecekteki kadınlara borcumuz.

İş Bankası Kültür Yayınları Türk Edebiyatı Klasiklerinde Fatma Aliye romanlarını günümüz diline sadeleştirmek, benim için kadınları güçlendirmek bilinciyle, bu feminist itkiden doğmuştur. Sadeleştirme yaparken, yalnızca bugün sık kullanılmayan Osmanlıca sözcükleri anlaşılır kıldım. Alaturka saatleri, yaklaşık olarak günümüz ölçülerine çevirdik. Dönemin kültürel dünyasını yansıtan sözcükleri dipnotlarla açıkladım. Umarım Fatma Aliye'nin ışığı hepimize rehber olur.

Senem Timuroğlu

1

Mehabe'den Fehame'ye

Kardeşim!

Senin sevdiğin çiçeklerden elimle toplayıp düzenlediğim buketle gölgesinde nice masum sohbetlerimizin geçtiği ağacın kayısılarından bir sepet gönderiyorum. Bu sevgili ağaç bizim ne çok gençlik sırrımızı bilir değil mi? Kayısı vakti, işte bu mevsim, ikimiz de o güzel meyveyi sevdiğimiz için mi acaba buraya koşardık? Bu sabah yine burada bulunduğumda birlikte geçirdiğimiz zamanları hatırlıyordum. Zaten hangi köşemiz, hangi bucağımız vardır ki seni hatırlatmasın? Fakat hata ediyorum kardeşim, yanlış söylüyorum. Hangi saat ve hangi dakika vardır ki sen benim hatırımda bulunmamış olasın? Bu ağaç bana gölgesinde ve etrafında geçen zamanlarımızı hatırlatıyor. Bebek kanepelerini koyduğumuz, kıvrım yerlerine kahvaltı tepsisini koyup sofralar tertip ettiğimiz dal budak araları hep o halde, hep o şekilde! Sonraları, evet çocukluk âleminden gençlik devrine geçtiğimiz zamanlarda, bu ağacın altında geçen sohbetlerimiz ve gençlik hallerine ilişkin keşiflerimize dair konuşmalarımız esnasında senin pek ileriye gittiğimiz konusunda bizi uyarmak için parmağını uzatıp "Bak! Susunuz diyor," diye gösterdiğin çağlayan yine o çağıltıyla akıyor.

Derslerimizi çalıştıktan sonra gecenin saat birine, ikisine kadar devam eden fikir alışverişleri ve kendi halimizde oku-

ma ve düşünmelerimiz sırasında dirseklerimizin dayandığı masa, cilasını bile kaybetmemiş. Dadımın, "Saat on birden sonra oturan lambayı da söndürür, kandili de yakar, kapıyı da sürmeler. Ben sizin gibi çıldırmadım ki böyle kendimi uykusuz bırakayım. Söylediğiniz söz de bari anlaşılır bir şey olsa ben de dinlerdim. Hep abuk sabuk," diyerek kendini attığı yatağın yeri yine o halde. Birimizin elinden öbürünün eline geçmekte olan sözlük bile hâlâ o cildini koruyor. Fakat biz büyüdük, biz artık bir arada değiliz. Ah, mümkün olsa da birbirimizi daha sık görsek. Bu konuda beni suçlayamazsın ya! Zira biraz sıkça gidince kayınvalidenin yüzü ekşiyor. Bu benim için bir şey değil. Ben seni sıkça görmek için ondan çok şeylere de tahammül ederim. Ancak sonra sana surat asması, seni hırpalaması düşüncesi benim hayatımı kırıyor. Ah, Fehame! Çocukluk ve gençlik zamanlarımız hep aynı şekilde, aynı halde geçtiği gibi evlilik ortamımız da yine bir örnek olsaydı. Sen de benim gibi mutlu ve mesut olsaydın. Buna inan güzel kardeşim, mutluluğumu eksik kılan budur. Sen de mutlu olsaydın, seni de kendim gibi görseydim işte o zaman artık kendimi tamamen mutlu sayacaktım. Bu evlilik konusundaki mutluluk ya da bedbahtlık pek önemlidir. Erkek için de kadın için de böyledir.

Kendi elimle başını yaktığım kardeşimiz Rezin için de ne kadar üzülüyorum. O zaman sen sözünde haklıymışsın da bunu şimdi anlıyorum. "Dur kardeşim, acele etmeyelim, biz bu kızın güzelliğini gördük, eğitimini işittik. Ancak asıl gerekli olan, bunun bir de fikrini anlamak, mizacını öğrenmek" dediğin zaman "Amma yaptın Fehame! Biz piyanosunu da dinledik, Fransızcasını da işittik. Herkes bu kadarını da öğrenebilir mi, görücülükte bir kez görmekle alır. Herkes gibi biz de soruşturduk. Senin dediğin gibi olması için birkaç yıl dostluk etmeli!" dediğimde ne kadar yanılıyormuşum! Papağan gibi birkaç dil öğrendiğini işitmek, babasının zoru, anasının tokadıyla meydana gelen piyanosunu dinlemekle ben onu mükemmel eğitim görmüş diye çok beğendim. Eğitim gören insanın mükemmel olacağını sanıyordum. Eğitim

şeklini bile düşünemememişim. Bu ne gaflet! Evet, bu gafletim zavallı Rezin'e pek pahalıya mal oldu. Zavallı çocuk ne zahmetler çekiyor! Evet, bu evlilik meselesindeki bedbahtlık pek fenadır, ama bu konuda mutluluk da ne kadar güzeldir. Ah Fehame, bunu bana sormalı! Bana diyordun ki, "Bana bu yoldaki mutluluklarından bahset ki bari senin mutluluğun yüzünden memnun kalayım. Bana tatmak nasip olmayan bir şeyi senin tarifinle öğreneyim." Bunu sana nasıl tamamıyla tarif edeyim kardeşim, bunu tatmayana anlatmak zordur. Zira buna örnek verilecek ve benzetilecek hiçbir şey bulunamaz. Eşe duyulan sevgi, eşe duyulan aşk! Oh! Bunun sınırı ve sonu olur mu ki söz ve yazının bunun tamamını nitelemeye gücü yetsin. Bu her aşk ve sevgiye benzemez. Hatta bazı çılgınca sevdalara da benzemez. Aşk ve hakiki sevgiyi eşler arasında aramalı. Zira bunun saflık ve yüceliği ancak orada kararlaştırılabilir. Gayrimeşru şekilde yaşanan aşkları düşünelim. Eğer bunlar evliyse asla birbirlerine sevgilim demeye hakları yoktur. Zira biri bir başkasının gerçek hakkıdır. Ama haksız olarak diyorlarmış, o halde suç, günah işliyorlar. Şimdi böyle bir aşkın lezzet neresinde? Evli olmayan gençler de aşkta bir karı koca kadar hür ve serbest olabilirler mi? Kiminin ailesi engelliyor, kiminin hali ve mevkii uygun olmadığı için bunlar evlenemiyorlarsa o halde birbirlerinin olacakları şüphelidir. Artık güzelim, en usta ressamın büyük bir hasretle birbirini kucaklamış ya da öpücük toplayan gayrimeşru âşıkları tasarlayarak resmettiği tablosunda ne güzellik bulunabileceğini düşünmeli! Bunda güzellik ancak ressamın maharetindedir. Yoksa resmedilen bu olay hayal edildiğinde iğrençlikten başka bir şey bulunmaz. Bir şair ne kadar hünerli olursa olsun, terk edilmiş bir âşığın nicedir hasretini çektiği cananıyla buluşmaya gitmesini ne kadar zarifçe sözler ve anlamlarla örtmeye çalışırsa çalışsın, yine bu meseleyi kendinin olmayan bir şeye saldırı olmaktan kurtarabilir mi? Övünülemeyecek bir aşkta ne tat olabilir? Bir karı kocaysa birbirinindir. Onların sevişmeye hak ve yetkileri vardır. Bundan dolayı utanacakları, sıkılacakları şey yoktur.

İşte bu nedenle eşe duyulan aşk hiçbir şeye benzemez. Bunda günah yok, ayıp yok, korku yok! Mahcubiyet ve pişmanlığa neden olacak bir şey yok! Bu türlü sevgi, iftihar sebebi olur. Ah, evet, meselenin bu yönleri evvelce aramızda konuşulmuştu. Evet, henüz evlenmediğimiz zamanlarda da buralarını anlamıştık. Sen bir defa demiyor muydun "Aşk hakkındaki araştırma ve incelemelerimizi bir yana bırakalım da şunu düşünelim; aşk ister bir hastalık olsun isterse bir nevi cinnet olsun öyle bir illet varsa onunla hastalanmaktan kaçınmalı, ta ki bize sevmemize mahsus birini gösterecekleri zamana kadar." Evet kardeşim, ikimiz de o zamanı bekledik. Ah Fehame! Bütün olanları unutsan da bütün çektiklerine "Geçmiş ola" desen de eşine sevgi duysan... Bundaki zevkin, bundaki iftiharın doyulamayacak bir şey olduğunu anlardın. Dünyada buna benzer saadet olabilir mi? Romanlara, şiirlere, çoğu klasiklere bakıyorum da bu mutluluğumu tamamıyla tarif etmeye bunların hiçbirini yeterli bulamıyorum. Aşkı bir kadeh içine sığdırmaya kalkışmak gibi "aşk kadehi" tabiri ve "bir içim şerbet" gibi nitelemelerle ne kadar küçültmeye kalkışıyorlar. Oh, ben bunu böyle görmüyorum! Bizim aşkımız böyle değildir. Pek büyüktür, pek geniştir. Öyle kadehler içine sığacak, bir yudumla bitecek şey değildir. Nasıl anlatayım! Bu bir derya gibidir. İşte sanki ben de onun içine düşmüşüm de boğuluyormuşum gibi bir halde bulunduğumdan bu halimi de anlatmaya gücüm yokmuş. Ancak boğulduğum halde ben ölmüyorum, bu beni öldürmüyor. Bilakis yudum yudum hayat veriyor. Demek ki ben abıhayatta[1] boğulmuşum. Şu mavi denizin beyaz köpüklü dalgaları üzerinde yuvarlanan gemilerin sandallarını gördükçe, ben de kendimi saadet denizinin mesut dalgaları üzerinde koşuyorum sanıyorum. Dünyanın niye tahammülü var Fehame? Unut! Unut! Biraz da cihanın zevkini sürmeye çalış ki bunun temeli de eşe duyulan sevgidir.

Kız kardeşin Mehabe

---

1 Efsaneye göre Hızır'ın içtiği, içeni ölümsüz kılan su, ebedi hayat suyu, bengi su. Tasavvufta, insanı ölümsüz kılan gerçek aşk.

2

Fehame'den Mehabe'ye

Sevgili Mehabeciğim!

Hediyelerinle mektubunu aldım, teşekkür ederim. İnsaflı başlayan mektubunun sonraları insafsızca gidiyor. Kendi mutluluğundan bahse daldıktan sonra hakikaten saadette boğulduğun için dünyayı hep mutluluk içinde görüyorsun. Dünyanın felaket ve musibet çukurlarını hesaba katmıyorsun. Senin mutluluğunun tamamlanmasını eksik kılan bir şey varsa onun da benim mutsuzluğum olduğunu söylüyorsun. Benim de mutluluktan bir payım varsa, o da seni mutlu görmekten ibarettir kardeşim. Mesut olmak insanın elinde olsa kim öyle fırsatı kaçırır. Eşler arasındaki mutluluğun en büyük bahtiyarlık olduğuna dair sözün elbette pek doğrudur. Eşe duyulan sevgiyi ne güzel tarif ediyorsun. Aşkın ancak eşler arasında olanının iftihar sebebi olacağından bahsederek, o şekilde aşkı ne güzel niteliyorsun. Sohbetlerimizde ne güzel anlatıyorsan öyle de güzel yazıyorsun! Öyle ya yine hisseden o kalp, yine düşünen o kafa, tartan o akıl değil mi? Senin o doyum olmayan sözlerini daima dinlemekten mahrum olup da buna hasret kalan bu zavallı kardeşine, böyle uzun uzadıya mektupların ne kadar hoş geliyor biliyor musun? Mektubun karşımda, şu kelimeleri üzerine çizmekte olduğum kâğıt önümde olduğu bu anda neredeyse seninle görüşüyormuşum gibi oluyorum. Kalbim, kalem gibi bir yol bulmuşken bü-

tün dertlerini, bütün hislerini sanki fikrin doğru yolunun terazisinden kaçırarak onunla sana dökmek istiyor. Şu beyaz zemini, içindeki keder ve hüzünlerin matem rengiyle karalamak istiyor. Fakat içinde boğulduğu mutluluk abıhayatından benim de pay almamı arzu eden, ondan bana da bir kadeh sunmaya çalışan arkadaşımı, benim zehirli hayatımın zehirli rüzgârıyla haşlamak istemediğim için mümkün olduğu kadar elemlerimi gizleyerek konuşmak istiyorum. Evet, mektubunda pek çok felsefi tartışma konuları vardır. Kendi dünyanda ve kendi konumunda bu sözün tamamı da pek doğrudur. Bu sözüme şaşırmaman için meseleyi izah edeceğim. Öncelikle sizin dünyanızda evlilikte aranılan başlıca şey, eşe duyulan sevginin mutluluğudur ki esas mesele budur. Bu türlü evlilikte aranılan mizaçların uygunluğu, karşılıklı sevgi ve sadakattir; bu şekilde evlenen bir kadın, kocasından hem sevgi hem de sadakat bekleyebilir. Bunlar birbirlerini mutlu etmek için almışlardır. Fakat kardeşim biz bu şekilde evlenenlerden değiliz. Sizin evliliğiniz mutluluk sözleşmesi, bizimkisi bir geçim kontratıdır. Sen evleneceğin zaman amcan, yani merhum dayım, "Kızım, seni mutlu edecek bir adam olduğu için ben istiyorum," dediği zaman bilirsin ya ben de hazırdım. Büyükannemin beni gelin edeceği zaman yengeme, yani annene "Tam evini idare edecek, karısını besleyip geçindirecek bir koca," dediğini sen de işitmiştin. Sen eşinden sevgi ve sadakat bekleyebilirsin, bu hakkın vardır. Fakat ben öyle bir isteğe kalkışmak fikrinde bile bulunmamalıyım. Bu nedenle benim zahmetlerimin, sıkıntılarımın eşimin bana sadakati olamaması yüzünden olduğuna dair zannın doğru sayılamaz. Bu adam beni o kadar mutlu edeceğine dair bir sözde bulunmadı. Zira kendisinde öyle bir şey de aranmamıştı. Sonra bana o yolda teminat ve vaatte bulunmadı ki şimdi sözünde durmadı, sözleşmeyi bozdu diye gücenmeye hakkım olsun. Dayım hayatta olsaydı şüphe yok ki sana olan gayretini benden de esirgemezdi. Rezin burada bulunsaydı, hiç olmazsa, evet büyükannemin işine engel olamasa da, benim evlilik biçimime mutlaka müdahale ederdi.

Gerçi hiçbir şeye sahip olmayan fakir bir kızı, hatta parasını da sayıp bir cariye olarak alıp, onu giydirip donattıktan sonra, yine ona eş, yoldaş, can, canan olarak davranan, öylece tanıyan kocalar da bulunduğunu biliyoruz. Fakat bunlar karılarını kendisine eş, yoldaş yapmak fikriyle alan erkeklerdir. Bizim evlilikteyse, oğullarını eve bağlamak için bir gelin aranılmıyor muydu? Aile halkını nice kahırlarla üzen, evinden uzaklaşarak iğrençlik ve eğlence çirkefinde yüzen bir adamı evine çekmeye, geleceğini birkaç bin kuruşluk düğün masraflarıyla satın aldıkları bir zavallının masum tavırları ve halleri ve temiz kalbi yeterli midir? Bizim gözümüzde eş olmak neydi, bense buna karşılık ne buldum! Başka bir dünyada, başka bir terbiyeyle büyüyüp yetiştim. Feleğin sillesi ümitlerimden, hayallerimden başka bir dünyaya fırlattı. Evet, ümitlerimiz, hayallerimiz hep bir olduğu ve bunları ikimiz de bildiğimiz için şimdi zannediyorsun ki ben ümit ettiğim sevgi ve eş sadakatini bulamadığım için üzülüyorum. Bunlar ilk fikirler, ilk maksatlardı. Kardeşim, fakat benim mevkiimde böyle şeylerin, isimlerin anılamayacağını anlayınca, beni teselli edebilecek şeyin ancak "kanaat" denilen şey olduğunu anlayarak, kanaat dahilinde mutluluk aradım. Benim aradığım artık hayat arkadaşı, can, canan değildi. Eve bir erkek, çocuklarıma bir babaydı. Kendime bir eş, yoldaş olarak görmeye asla cesaret verilmeyen bir adamı bari bir velinimet gibi görerek sevmek ve ona o şekilde olsun hürmet etmek için ne kadar çok çalıştım bilsen! Lakin kendim için tahammül ettiğim, bir eş olarak hoş gördüğüm halleri, bir babada, bir aile babasında mümkün değil affedemiyorum. Kendi mutluluğumu feda ettim, mutluluk ümidimi unuttum. Lakin evlatlarının istikbalini fedaya razı olacak bir anne düşünülebilir mi? Tek ümidi onların mutluluğu olup terbiye ve eğitimleriyle övünerek, ancak o şekilde mutlu olmaya ümitli bir anne, onların önünde terbiye ve ahlaklarını bozmaya neden olacak bir örnek bulunmasına nasıl razı olur? Bir oğul ki kendisine yol gösterecek baba, nice rezil ve iğrenç yola sapmıştır. Bir kız ki onu koru-

yup gözetecek babanın kendisi ne kadar nasihate muhtaçtır. Şu görülen vaziyetten bu zavallı yavrucakların bedbahtlığı benim bedbahtlığımı unutturmuştur. Bütün gece, her birine uzanan sarhoş tokatlarına siper olan bağrım, o yumrukların, tokatların darbesinden çok, emin ol ki bu türlü endişe ve acıların zahmetinden mustariptir. Yoksa ben kendim için!.. Oh, Mehabe ben kendimi çoktan unuttum. Sense bana geçmişi unutmamı öğütlüyorsun. Eşe duyulan sevgiyi öneriyorsun. Bense emelimde o kadarlara varamıyorum bile. Bir koca olamayan adamdan hiç olmazsa bir baba olması temennilerinde bulunuyorum. Senin tarif ettiğin mutluluk, benim için çocukluğumda dinlediğim Zümrüdüanka[1] kuşu masallarına olan hayranlığım gibi kalır azizem. Sefil yerlerde kalan çaresizleri, en yükseklere erdiren kanatlarının elmas ve yakut, zümrüt ve zebercet[2] olmak üzere niteliği ve tarifi insanı mest eden o kurtuluşa kavuşturacak kuş gerçek mi ki senin gösterdiğin mutluluk manzaralarına şu bulunduğum bedbahtlıktan yükselmek mümkün olabilsin! Uçmak için kanatlarım yok ki!.. Ah Mehabe, benim hayal gücüm bile şimdilerde bana öyle senin gösterdiğin gibi güzel sahneler göstermiyor. Cömertliğini kimseden esirgemeyen o hayal dünyası bile benim hakkımda zalimce davranıyor. Bana ne çirkin, ne müthiş manzaralar gösteriyor bilsen! Ümide sarılmak üzere saldırdıkça beni karanlıklara daldırıyor.

Kayınvalidemin bana karşı davranışını, beni sıkça görmeye gelmek için bir engel sayma. Zira öyle bir bahane olmasa da yine o beni hırpalamak için başka sebep, başka bahane bulur. Hatta bulamazsa da icat eder. Bir de onların iltifatlarıyla, hakaretlerinin bana başka türlü tesir edeceğini sanma. Bunların ne övmeleri ne de yermeleri artık bana etki etmiyor. O durumlara karşı kendimi mermer sanıyorum. Zavallı kalbim, onlardan yediği darbeler o kadar birbiri üzerine oldu ki artık nasır bağladı. Önceleri "Acaba bir

1 Masallarda adı geçen, küllerinden doğan büyük bir kuş, Simurg.
2 Zümrütten daha açık yeşil bir süs taşı.

hata mı ettim," diye şaşalayan fikrim, gördüğü haksızlıklar üzerine artık onların hiçbir sözüne önem vermez oldu. Fakat bu konudaki duygusuzluğu bir yumuşak huyluluk biçiminde göstermeye mecburum. Zira... Evet Mehabe, zira geçinmek için ben onların emirlerine uymaya, haklı haksız hükümlerine boyun eğmeye mahkûmum! Ah, bu ne alçaklık! Fakat evlatlarım!..

Kardeşin Fehame

3

Mehabe'den Fehame'ye

Benim sevgili Fehameciğim, benim güzel kardeşçiğim!

Mektubun beni o kadar üzdü ki işte o üzüntü üzerimde, yaşlar gözlerimdeyken hemen cevabını yazmaya başlıyorum. Ah, kendini nasıl yargılıyorsun Fehame, ah! Yok, sen öyle olmak için yaratılmış bir insan değilsin. Allah seni her türlü nimet ve mutluluğa layık yaratmıştır. Bu halde senin hep hayatın lezzetlerinden faydalanma arzusunda bulunmaya, değer ve kıymetine göre hürmet beklemeye hakkın vardır. Dünyada şaşırdığım bir şey varsa o da senin kıymetini takdir edemeyecek insanlar bulunmasıdır. Yok yok, senin hakkındaki bu tür şeylere ben tahammül edemiyorum! Evet, ben sana eşine karşı doğabilecek bir sevgiden faydalanmanı söyledim. Senin hüzün ve kederinin eşinin birkaç hatasına küskünlüğünden ileri geldiğini sandığım için "Geçmişi unut," demiştim. Zira seni de mutlu görmek istiyordum. Mümkünse hayatını tazeleyeceğin adam, bari çocuklarının babası olsun demek istemiştim. Zira kardeşim senin kıymetini takdir edememek, sana karşı saygısızlıkta bulunmak olsa olsa bir hastalık nöbeti olabilir fikrindeyim.

Görme yetisi olan gözlerin seni görmemesi, seni görenin seni anlayamaması, takdir edememesi... Ne bileyim, buna nasıl ihtimal vereyim! Hayatın zevklerinden senin de layık olduğun payı istemeye hakkın vardır. Sen öyle sadece fe-

dakârlığa mahkûm, diğerlerinin kaprislerine varlığını adamaktan ibaret olacak biri değilsin. Sen takdir olunmaya, sevilmeye layıksın. Kardeşim böyle olmamak için ne kusurun vardır? Güzellik, bilgi, zekâ, güzel ahlak, bunlar eksik mi? Servet meselesinin ise bu konuda ne etkisi olabilir? Bir parasız olan eş ne kadar çok sevilir de servetten başka bir değeri olmayan eşlerden hiç sevilmeyeni ne kadar çoktur. Burada olan ancak sevilir gibi gösterilip aldatılmaktır. "Bizim evlilik biçimleri," diye söylediğin şeyleri doğrusu ben anlayamadım Fehame. Bir kadının kocasından geçim meselesinden başka bir şey beklemeye hakkı olamaması filan, bu gibi şeyleri anlayamıyorum. Her kadının, kocasından sevgi ve yoldaşlık beklemesini ben pek tabii bulurum. Tabi eğer eş sevgi istemeye layık olmayan biri değilse. Seni ailesi almış olsun, kim alırsa alsın. Annesi seni kendisine nikâhlamadı ya! Nikâh anlaşmasında yer alacak bir erkek ne gibi görevlerden sorumlu olacağını bilmeli değil mi? Aksi halde niçin böyle bir görev yükleniyor? Evliliğin ne olduğunu bilmeden niçin evleniyor? Evet, sen çocuklar için o kadar sıkıntıya katlandığını, o kadar eziyete boyun eğdiğini söylüyorsun. Bense böyle tatlı bir sevginin meyvesidir diye çocuğumu bu kadar çok seviyorum sanıyorum. Ah kardeştik, yoldaştık, yol arkadaşıydık, niçin benzer hallerde olamadık! Aynı şekilde düşünürdük, hep aynı hayalleri kurardık, ümit ederdik. Şimdi birimiz gülüyor, birimiz ağlıyor. Yok, yok! Fehameciğim, ben de senin için ağlıyorum. İşte şurada şu kelimeleri yazarken yine gözyaşlarım kâğıdı görmeme engel olmasın diye gözlerimi siliyorum. Sen acılarından bahsederken benim yüreğimin acıdığını, adeta sızladığını hissediyorum. Ne olur benim mutluluk hislerim de sana böyle etki etse. Hayır, hayır! Senin o güzel kalbin yalnız eziyet ve zahmet yaralarıyla acı çekmeye, yalnız zulüm ve cefa darbeleriyle sarsılmaya, çırpınmaya mahsus değildir. Ah, ben onu biliyorum! Hiçbir köşesi bucağı benden gizli kalmamıştır. Bugün onu bana taştan yapılmışçasına anlatmak isteyişine nasıl inanabilirim? Halin, mevkiin değişmişse o kalbin de-

ğişmesi mümkün olabilir mi? Ah, o kalp pek ulu hisleri, pek yüce hevesleri anlayacak, duyacak bir şeydir. Sen beni teselli etmek için, evet kendin dert ve eziyet çektiğin halde beni üzmek istemediğin için böyle söylüyorsun. Lakin sen bunu ancak seni tanımayana anlatabilirsin. Bense sen ne kadar çalışsan da o yüreğin ihtiyaçlarını pekiyi anlarım. Ah, bu ihtiyaçlar bir açın ekmeğe, bir çıplağın elbiseye olan ihtiyaçlarından beterdir, daha şiddetlidir. İnsan denilen şey sıradan makineler gibi yalnız maddi vasıtalarla idare olunur bir şey değildir. Bunun bir de manevi yönü vardır. Ama diyeceksin ki "Yüce duygulardan mahrum ve o tür ihtiyaçları hissetmekten uzak yürekler de yok mudur?" O tür yüreklerin sahipleri, hayvanlığı üstün gelenler değil midir? Bunları şimdi benden mi öğreneceksin? Bazı insanın maddiyat yönü, maneviyat yönüne üstün gelir. İnsan da bir nevi hayvan değil mi? İnsanı hayvandan ayıran, üstün kılan faziletleri ve övgüye değer güzel huylarıdır. O şereften kimi çok pay almış, kimisi az! Çok pay almış olanlar insaniyete daha fazla girmiş, öbürleri de derecesine göre yaklaşmış olurlar. Hayvan cinsinden insaniyetle farklılaşan ve ayrışan insanlardaki yürekler, yalnız yaşam gücü olan nefesi alıp vermek gibi maddi bir görevin gerçekleşmesiyle yetinmezler. Bir manevi gücün de idaresi altında bulunurlar ki bunun gereği, birtakım hisleri dökmek ve ihtiyacını gördüğü duyumları da almak ister. Bunlardaki his ve hislenmeler onları sevmek ve sevilmek denilen şeye şiddetli ihtiyaçla muhtaç kılmıştır. İşte bu tür manevi olgunlukları kendinde toplayan insanlardan biri de sensin güzelim. Cihanda dostluk ve sevgi, daha şiddetlisi aşk ve sevda adıyla hüküm süren bir kuvvetin sır ve işaretlerinin tamamını duymaya kalbin yetenekli ve bütün ince şeyler ve inceliklerin farkına varmaya zekân uygundur. İnsan her şeyin lezzetini ancak ona olan sevgisiyle anlayabilir. Hazdan başlayıp hoşlanmaya çıkan bu eğilim hangi şey için yoktur? O güç itmese insan hangi kitabı eline alır? Hangi meyvede lezzet bulur? Hangi hayvandan hoşlanır? Hangi kediyi sevip okşar? O kedi bile, his ve zekâsı

insan derecesine varmayan o sevimli hayvan bile sevilmekten ne kadar hoşlanır. Bütün güzel kedilerden hoşlanırım, benim Zertop'u ise pek severim. Ya o çapkın da beni sevmeyi biliyor. Eteklerime yüzünü gözünü sürüyor, beni görmediği zaman her tarafta arıyor. Bir okşayışıma nail olmak için ne kadar yalvarır hallerde, tavırlarda bulunuyor. Aldırmayacak olsam, başını okşatmak için elimin altına sokmaya çalışıyor. Kafasını dizime koyarak kendisi beni sevdikten sonra benim tarafımdan sevilmeyi de istiyor. Sevmek ve sevilmek istemek yalnız insanların şairane hayallerinin sonucu olmayıp zekâ ve his denilen şeyden payı çokça olan hayvanlarda da bu emel, bu arzu bulunduğu görülüyor. Bu hal bizim için de yaratılıştan olmakla beraber insanların da zekâ ve histen aldıkları pay derece derece olduğundan Allah'ın o güzel huyları fazlaca bağışladığı insanlarda o mesele gücünü daha büyük, daha başka gösteriyor. Hayvanlıkları üstün olan diye demin anlattığım gibi insanlarda bile bulunan haz ve hoşlanmak nitelikleri, bunlarda daha başka türlü oluyor. En ufaktan bir örnek vereyim: Hoşlandığı meyvelerden birini eline alan o türlü kimse ondan gelecek hazzı, lezzeti ancak onu yemekte bulur. Öbürleriyse onu eline aldığı gibi o meyve eğer çilekse önce onun kokusuna hayran olmakla başlayıp rengine, şekline, o çileği oluşturan maddelerin meydana gelişine, içindeki ince liflere, buzlu gibi duran doğal cilasına bakar bakar da hayranlığı artar. O çileğin tadından başka görünüşünden de zevk alır, güzel kokusundan da haz alır. Bunların yalnız mideleri yararlanmaz, o seyirden, o hayranlıktan fikirleri de manevi açıdan yararlanır. Bu da ruhani beslenmeleridir. Bu beslenmeye onlar müpteladırlar, mecburdurlar. O hayranlık, o inceleme, o derin düşünme onları o ellerindeki meyvenin renginden, kokusundan, lezzetinden daha ilerilere götürür. Meyveleri, bitkileri, otları, çiçekleri düşündürür. Fikir derece derece, katman katman yükselir, araştırma ve incelemelere varır. Bir çilek ya da bir armut ya da bir salkım üzüm onlara işler açar. Fikirleri yükseldikçe yükselir. Onun yaratılışını düşün-

dürür, yaratanına hayran eder. Önceden başlayan bu hayranlık büyür. Daha önce söylediğim kimseler aldıkları lezzetten dolayı ancak kilercilerine, hizmetkârlarına aferin bağışlayabildikleri yerde bunlar Yaradanlarını, evet o meyve gibi kendilerinin Yaradan'ı olan Allah'ı devamlı söylerler, o meyve uzun süre ellerinde kalır. Sanki onu yemeye, çiğnemeye kıyamazlar. Bu yönüyle onlar, onu yemeden önce bile ondan haz ve zevk alır, lezzet bulurlar. O düşünüş, o inceleme, o hayranlık onların fikirlerini lezzetli kılar. Böylece ruhani beslenmeleri, maddi beslenmelerinden önce meydana gelir. Artık midenin hazzı, hoşnutluğu bunun yanında pek önemsiz, pek sıradan kalır. İnsan ki diğer mahlukatın, hatta hayvanların en şereflisidir, onun hakkında olacak haz, ilgi ve düşkünlük, onlar için aşk ve sevda derecelerine varır. Dünyada varlığı inkâr olunamayan böyle bir güç, insanı âlim de eder, şair de eder. Âşık da edebilir. İlim isteyen biri, ilim âşığından başka nedir, o aşk onda olmasa nasıl olur? O kuvvet, o ateş saçan akış, sanki birbirine ait olmak için hislenen kalplerin titreyişinin sıcaklığından çıkan buharın en güzelini, en incesini arar. Ya da bu buhar yükselerek ona kavuşur. Hissiz kalpler oralara ulaşacak sermaye veremezler. Hisler onların gerekli şeyleri ve doğal ürünlerindense, o kuvvet de bir bilgelik yağmuru gibi sürekli onların gelişimine hizmet etmek üzere bir yandan içlerine işler ve doğar. Aşk böyle kalpleri, böyle vücutları aradığı gibi, Mecnun Leylasını, aç gıdasını nasıl ararsa böyle kalpler de sevdasını öyle arar güzelim! Evet, bu kalplerin asıl aradığı sevdasıdır. Filan sevgili, filan sevilen değildir. Bir şair hiç de bir sevgilisi bulunmadığı bir zamanda hayali sevgilisine, hayal ürünü olan sevilene öyle şiirler söyler ki bunları ona söyletmeye neden olan sevgili, herkesin sevgilisi olur. Kavuşmak böyle aşkların sonu olamaz, çünkü sonu bulunmaz. Ömür boyunca devam edebilecek aşk ve sevdaysa işte demiş olduğum eşe duyulan aşk olabilir. Evet, aşkın bu türlüsü, bu en yüksek seviyesi ancak orada karar kılabilir. Bu kalplerdeki sevdalar birbirleriyle birleşince daha büyürler. Meşru ve öv-

güye değer oldukları için yükseldikçe yükselirler. Nihayet kendileri de aşk kesilirler. Senin kalbini tanıdığım, seni layık olduğun bu mertebede görmek arzusunu yenemediğim için sana o kâğıdı yazmıştım. Evet, yine! Yine bu arzumu yenmek mümkün olabilir mi?

Kardeşin Mehabe

4

Fehame'den Mehabe'ye

Kendi gibi kalbi de güzel olan kardeşim!

Bu defaki mektubunu da ne kadar güzel yazmışsın. Birkaç defa okudum. Her okuyuşta ayrı ayrı zevk aldım. Evet, zevk almak! Ancak senin tarafından meydana gelen iltifatlarla varlığını hissettirmekte olan o şey! Eğer senin hakkımdaki sevgin, yakınlığın da olmasa öyle bir şey bulunduğuna bile şüphede kalabilirdim. Zira diğer taraflardan acı acı zehirler yutturulmaktan başka türlüsünü görmüyorum. Bunlar ise tabii zevk almak değil, bende nefret etmek denilen şeyden başkasına neden olmuyor. Dertlerimi dökecek senin gibi bir arkadaşın, kardeşin iyilik ve cömertliği olmasa neredeyse dert denilen şeyin anlatılabilir, dökülebilir şeylerden olduğunu bilemeyeceğim! Zira benim kederli olduğuma dikkat edeni, bunu merak edeni görmüyorum. Benim kalbimi tanıdığından bahsediyorsun. Evet, bu kalp eğer yine senin önceki gördüğün halde olsa pek doğru. Bir zaman ne idiyse sen onu biliyorsun. O zaman hiçbir köşesi bucağı gizli olmayan, hiçbir hissi senden saklı kalmayan o kalbin bugünkü halinin de asla gizli olmaması bizim kardeşlik ilişkimiz ve sevgimiz gereğidir. Evet, bunu ben ne kadar tanıyorsam sen de o kadar tanımalısın. Fakat heyhat! Bu kalp artık benim tanıyabileceğim halde mi? Bir zaman herkes için sevgi hissi duymaya yetenekli olan kalbim, bugün nefret duygusundan başkasını göstermiyor. Hoşnutluk yerine oraya iğrenme geç-

ti. Sevmek yerine sevmemek, hüzün yerine kabalık, ağlamak yerine soğukluk, gülmek yerine durgunluk! Bir zaman Mehabe, bir zaman! Evlenen bir erkeğin görevini düşünmesi gerektiğini söylüyorsun. Evet, bir kadının kocasından beklediği yalnız bir dilim ekmekle bir kat elbise olmayıp yoldaşlık ve anlaşma olduğunu ben de bilirim. Benim demek istediğim bir şey varsa eşimden böyle bir şey istemeye kendimde bir hak göremediğimdir. O adam beni yedirmek ve giydirmek sözüyle almıştır ki şimdiye kadar aç ve çıplak bırakmamıştır. Bundan başka beni memnun etmek, arzu ve heveslerime hizmet etmek yolunda bir mecburiyeti var mıdır? Zira bunları yaptırtacak bir şey varsa o da erkeğin karısına sevgisi, aşkı, mecburiyetidir. Fakat eşim hangi gün böyle bir iddiada bulunmuştur? Eşimde gördüğüm bir mertlik varsa, o da kendisinin bana karşı olan şu halidir ki beni aldatmamış ve hiçbir zaman beni sevdiğine dair bir şey söylememiş, sevgisinin teminatı konusunda birtakım söz ve yeminde, vaat ve teminatta bulunmamıştır. Ama sen yine diyeceksin ki seni nikâhı altına almakla o sözleri üstlenmiş oluyor. Senin bu sözün ancak o görevi tanıyanlar için olabilir. Kendi keyfinden başkasını tanımadığından dolayı eşimi azarlamaya layık buluyorsan acaba kendi keyfine, kendi istek ve hevesine beni feda eden sadece kocam mıdır? Ah! Keşke büyükannem yalnız kendi keyfini, kendi zevkini düşünmeseydi de beni o yoldaki heveslerine bir engel gibi görerek böyle yapmasaydı. Evet, servetten mahrum olmak bence hiçbir şey değildi. Mutluluğun servetle olabileceğine inananlardan değilim. Hem de onun kendi doğal hakkı, kendi malı olan bir şeyde benim ne hakkım olabilirdi? Nasıl isterse öyle yapsaydı. Pek samimi olarak söylüyorum, bu yönden büyükannem bence asla kınanmaya layık değildir, buna emin ol. Kendi serveti, kendi keyfi... Bunlara benim müdahale etmeye asla hakkım yoktur. Oh! Evliliklerin hepsi uygun düşmez. Evlilik yüzünden bedbaht olanlar içinde yalnız ben olmadığımı biliyorum. Ancak bunlar iyi olmak, mutlu edilmek arzusu ve düşüncesiyle verilirler de talihleri müsaade etmez, sonları

çıkmaz. Bu başka! Kimse benim gibi arzu ve heveslere engel görülerek, hem de engel görülmeye hiçbir sebep olmadığı halde, sırf baştan defedilmek için feda edilmez! Benim için başka bir sığınak yok muydu? Hanginizin kucağı hazır değildi? Beni sevgi ve şefkatle dolu sığınaklara atsaydı. Böylece beni başından defedebilirdi. Benim kendi büyükannem bana böyle haksızlık ederek beni incitiyorsa, eşimden gördüğüm eziyete karşı ne diyeyim? Sen evlendikten, kendine eş, yoldaş bulduktan sonra büyükannemin beni kendi yanına götürdüğünde çektiğim eziyet, o koca konağın içinde hepsi boş olan odaların hiçbirine sığdırılamayıp bastığım suç, kımıldadığım kabahat, sustuğum tembellik olduğu zamanlarda bu türlü dertlerimi kimseye dökemezdim. Zira buna kimsenin inanamayacağını o yaşta bile kavrıyordum. Evladının bir tanecik yadigârı, yetim, öksüz bir kızcağıza hangi büyükannenin zulmedebileceğine ihtimal verilebilir? Benim halimden ancak sen ve Rezin anlayabilirdi. Lakin Rezin okumak için gitmişti. Sen de kocanla meşguldün. Size geldiğim zamanlar, benim yanıma geldiğinde kulağının kocanın ayak patırtısında, fikrinin onunla meşgul bulunduğunu görüp seni rahatsız ettiğim için sıkılırdım. Senin kocanla geçireceğin saatlerin birazını kendime ayırdığımı görerek mutluluk düzenini bozmaktan çekinirdim. Bu saygıyla artık zamanımı seninle geçirmekten de mahrum kalmıştım. Gelinliğin tellerine, pullarına, gösterişine hevesli kızların fikrinde olmadığımı bilirsin. Gelin olacağım zaman ben asıl kendime bir eş, yoldaş, can, canan olacak bir adam bulacağım, kısacası beni sevecek, beni düşünecek, bana acıyacak bir kimse olacak diye hayal ederdim. Evet! Şairce hayallerimin özeti, mutluluk heveslerimin tümü bunlardan ibaretti: "Beni sevecek, beni düşünecek, bana acıyacak." Kalbimde bunların karşılığı hazırdı. O tarzda hayal edilen o hayali eşi ben görmeden sevmiştim. Güzel olmuş, çirkin olmuş, zengin olmuş, fakir olmuş buralarını düşünmüyordum. Beni sevmesi, düşünmesi, bana acıması bence yeterliydi. İşte ben bu gibi hevesle, bu düşünceyle gelin edilmiştim. Ne buldum, ne oldum? Bir de-

receye kadar biliyorsun, fazlasını söyletme. Bana merhamet et! Zira o dertleri çekmeye tahammül eden vücudum bugün onları anlatma zahmetine tahammül edemiyor.

Kalpleri inceleme konusunda sözlerin, aşk ve sevgi hakkındaki etraflı düşüncelerin de güzeldir. Fakat bu bir âşık, hem de mutlu bir âşığın sözleridir. Bir de dinmez bir acı ve bunalım içinde bulunan âşığın düşünceleri dinlense, elbet böyle yalnız aşkın lezzetinden bahsedemez, sıkıntılarından, ıstıraplarından da bahseder. Ben âşık olmadığım için bu konudaki fikirlerim daha başka olur değil mi? Mutlu bir âşık, aşkın lezzetinden, bedbaht olanı da yara ve kederinden bahsettiği halde, âşık olmayan kimse onların yanında tarafsız sayılmaz mı?

Evet Mehabe! Hazdan başlayan bir tutkunluk eğilimi, daha ilerisi aşk, sevda gibi bir hal, senin anlatmış olduğun yönüyle inkâr edilemezdir. Fakat insan pek hoşlandığı, istekli olduğu, hatta tüm şiddetiyle arzu ettiği şeyler için nasıl kendini zorlar, kendini zapt ederse bu hususta da idarenin büyük etkisi olur. Sözü yine getirdiğin örnek üzerinden yürüteyim. Mesela bir meyveyi, bir çileği pek seven, adeta onun için içi titreyen bir fakir, eğer onu edinmeye gücü yoksa tabii onu yemek için kendini engellemeye mecburdur. Hatta on parası varsa onu o sevgili çileğine vermeyip bir doyumluk ekmeğe verir. Zira onu yemeye olan ihtiyacı zorunludur. Ama Allah hem doyacak gıdayı hem de o çileği bağışlarsa işte senin gibi mutlu bir âşık olur. Evet, ayıp olmayan, kaçınması gerekmeyen bir biçimde sevişmeye ulaşır. Ancak henüz edinememiş olduğu şey hakkında arzulu ve hırslı olursa, o iyi bir hal olmaz! İşte idare etmenin gerekliliğini söylediğim yer burasıdır. Bir kuyumcu dükkânının vitrinindeki göz kamaştırıcı, mükemmel, zarif bir pırlanta dal ya da diğer bir şeyin önünden geçen bir fakirle, onu edinebilecek kimse üzerindeki etkisi pek farklıdır. Gücü erişebilecek kimse onu edinmek için şiddetli bir arzu hissettiği halde fakir için öyle değildir. Şimdiki donmuş haline senin inanmak istemediğin kalbim de böyledir azizem! "Senin bu konuda nasibin yok!" diye

kendisine verdiğim karara gönlüm razı olmaktan başka ne yapabilir? Ama bu sözlerimi genel bakış açısından senin kabul etmemen de mümkündür. Sen de bana öyle örnekler getirebilir ve öyle âşıklar gösterebilirsin ki bunlar ne budaladır, ne tedbirsizdir! Evet, bu konuda bile aşkın bir hastalık olarak tanımlanmasını anlarım. Hem de öyle bir hastalık ki pek öldürücü! Verem gibi gençlerin başına musallat! Bulaşıcı! O kadar bulaşıcı ki bir hasta tarafından diğerine gönderilen kâğıtlar aracılığıyla bile bulaşıyor. Toplumu sarsan bu müthiş illet, nice ailenin düzenini bozuyor. Uygun görülmeyen, yakışıksız nice evliliklere yol açıyor. Ne babalar, ne veliler bu hastaların önüne geçemiyor. Nasihat bunlara deva olamıyor. Bu illetin devası yalnızca "kavuşmak." Evet, kavuşmanın ardından bu hastalık atlatılmış oluyor. O âşıklar, sevilenler birbirleri hakkında kayıtsız olmaya başlıyorlar. Önceki mecburiyet yerine bir kayıtsızlık, o hayranlık ve tutkunluk yerine bir ehemmiyetsizlik ve vazifesizlik o önemli meseleyi gereksiz bir hale getiriyor. "Kavuşmak" bu hastalık için bir şifa çaresi ya da o hastalığı ezip öldürecek, mahvedecek veya yatıştıracak bir ilaç oluyor. Âşıklar var olan kusurlarını, hatalarını işte ondan sonra görüyorlar! Aşk ve sevdanın uygun ve yakışan bir tesadüfü, gerçi meseleyi pişmanlığın takibinden kurtarır, onun yerine mutluluk gelir. Fakat çoğunluk böyle mi? Manevi tahribatı insanlığı sarsmakta olan bu hastalığın, kavuşmaktan başka devası bulunamayacak mı? Sevda bir hastalıksa acaba diğer hastalık ve illetlerden daha az dikkate değer ve ehemmiyetsiz midir? Bugün verem için bu kadar çalışıyorlar. Kim bilir belki sonraları da gençliğe bela olan bu manevi hastalık için çalışırlar. İhtimal ki buna özgü uzmanlar doğar. Ne biliyoruz belki bunun mikrobu bile keşfedilir. Bu sözlerime gülüyor musun? Fakat fen ve zaman neler yapıyor! Fonograf[1] icat olunmadan önce öyle bir şey söyleyene de gülmekten başka ne yapılabilirdi. Hoş

1 Önceden kaydedilen sesleri istendiği zaman tekrarlayan alet, gramofonun ilk şekli.

bu sözlerim pek hayali ve rastgele olsalar bile seni güldürebilecekse bence önemli sayılmaya değerdir. Zira seni daima ağlatıyorum, biraz da güldüreyim. Hem de birbirimizin sözlerini mutlaka onaylama zorunluluğumuz var mı? Yanlış söylüyorsam sen de itirazını açıklarsın, hangimizin dediği hakikate yaklaşırsa o teslim olunur. Sohbetlerimiz de öyle geçmez miydi? Artık o sohbetlerden mahrumsak bari böyle fikir alışverişinde bulunuruz. Özellikle şimdi kardeşçiğinin hoşça geçirdiği tek zaman sana yazmak, senin yazdıklarını okumaktan ibaret değil midir? Fakat bu mektubum da hayli uzadı ha! Bu gece zamanın nasıl geçtiğini duymadım, saat ikiye gelmiş. Belki artık gelir. Kapının çıngırağı çalınmadan önce hemen mektubu toplayıp kilitleyeyim!

Kardeşin Fehame

5

Mehabe'den Fehame'ye

Bu defaki mektubun ne kadar renkli! Ne kadar çok konuya meydan veriyor. Evet güzelim, işte böyle yazıyla da fikir alışverişinde bulunabiliriz. Hiçbirimiz öyle hatır için söylenen sözlerden hoşlanmadığımızdan zihnimizin almadığı tarafları birbirimize söylemekten elbette çekinmeyiz. Evet, sohbetlerimiz de böyle geçerdi. Yalnız Rezin eskiden tartışmada yenilgiyi, yüce erkekliğine yakıştıramayıp biraz inat göstermek isterdiyse de gerçeğe bağlılığı yine onu yola getirir ve asıl mertçe hareketin doğruyu teslim etmek olduğunu anlardı. Zavallı kardeşimiz!.. Geçen gün bizim gelin hanımın, bize geldiğinde eşinden pek büyük şikâyeti neydi biliyor musun? Hanım sandalla mehtaba çıkacakmış da beyin kürek çekmesini teklif ettiği halde Rezin nezle olduğundan kendisini affetmesini rica etmiş ve kayıkçıların çekmesini söylemiş. Bu, hanımın gururuna dokunmuş. Bu reddediş karısına saygısızlık sayılırmış. Bu da alafrangaya asla yakışmazmış! Eşinin rahatsız olduğu zamanda kendisinin gezmeyi düşünmemesi gerekirken, bu hale ne demeli? O şikâyet ettikçe az kaldı, "Hanım, görev ve insanlık icabı o gün evinizde kalmanız, eşinizin yanında bulunmanız gerekirken nasıl şikâyetçi oluyorsunuz?" diyecektim, ancak bu şirret kadına karşı sessizliği seçtim. Zavallı, evet bu türlülerine de zavallı demeli, hem de pek zavallı! Alafrangalığı yanlış anlayanlardan biri de o! Neyse ko-

numuza dönelim. İlk itirazım mektubunun sonundaki şeye dair olacak. Bana yazdığın mektubu eşinin görmemesi için o gelmeden önce kilitlemek, gizlemek niçin? Tam tersi sen onu orada bırakmalıydın. Hırpalamış olduğu yüreğin yansımasını orada görmeli, orada açtığı yaraların ıstırabını anlamalı, inlemelerini, iniltilerini dinlemeliydi! Ne kadar küçük şeyler için ne büyük işler yapmakta olduğunu görmeliydi! Fehame, bazı insanlar vardır ki altmış yaşına gelseler yine çocuk kalır, nasihate muhtaç olurlar. Bu türlülere küsmek, gücenmek yerine acımalı! Şifaları ve uyanışları olacak şeyleri hatırlatmayı, ayrıntılı açıklamayı onlardan sakınmamalı! Ama diyeceksin ki "Ben kadınım, beni idare etmek ve korumak onun görevi, ona ben mi akıl öğreteceğim? Zamanımı idare etmeyi ellerine verdikleri bir adam, benim onu idare etmeme muhtaçsa bu ne biçim şeydir?" Evet ama ben kadın halimle böyleyim de erkek olmalarına rağmen niçin tümü böyle değildir, demeye hakkın yoktur. Allah'ın seni bu kadar mükemmel yaratmış olduğuna şükretmek borcundur.

Aşk ve sevda hakkındaki fikirlerine gelince, işi bütün bütün maddiyata döküyorsun güzelim! Aşkı ancak bir hastalık biçiminde anlayabileceğini gösteriyorsun. Evet, bunda hastalık var! Lakin aşk yalnız hastalıktan mı ibarettir? Burası düşünülmeye muhtaçtır kardeşim! Hah, işte karşımdaki sahne! Hani ya daha boyumuz erişmediği zaman kanepenin üstüne çıkıp da kanatlarına elimizi sürmek istediğimiz "Amor"[1] o aşk perisi! Bak bizim satırlar dolduraraк söyleyemediğimiz, o kadar sözle beraber hâlâ anlatamadığımız haller nasıl bir sahne içine toplanmış, nasıl derli toplu, ne kadar anlamlı resmedilmiş. Evet, hastalık var! Zira zavallı çocuk, hastalıklı bir çocuk şeklinde çizilmiş. Çocukluk da var! Atılan oklar bir kör çocuk tarafından atılıyor. O halde tesadüf var. "Çocukluk, körlük, tesadüf!" Tabloya dikkatlice bakmalı! Kör çocuk görmediği halde delicesine bir halde atıp duruyor. Demek ki cinnet de var! Diyeceksin ki cinnet

1 Eski Yunan ve Roma aşk tanrısı Eros'un Roma mitolojisindeki adı.

de bir hastalık değil mi? İş yine maddiyata dökülmüyor mu? Bütün bütün değil! Aşkın maddiyata dökülüp tamamıyla maneviyat yönünden ayrılmasına ihtimal veremem. Ben bunu senin dediğin şekilde, öyle mikropları elde edinilebilecek gibi hastalıklarla karşılaştıramam. Evet, fen neler yapıyor, ancak manevi şeylerin karşısında da âcizlikten titriyor!

Şu söylediklerimden, senin bu konudaki düşüncelerini bütünüyle faydasız gördüğümü sanma! İşte şunu itiraf ediyorum ki senin bu konudaki mektupların benim gözümde, "çılgıncasına aşk ve sevda" ile "akıllıca aşk ve sevgi"yi farklı göstermiştir. Anlatmaya çalışayım. Fakat nasıl yapacağım bilmem ki! İşte tabloya sığdırılan bir şeyi ben sayfalar dolusu yazsam anlatamayacağım. Aman yarabbi! Anlatılması güç hikmetlerin de ne kadar çok! Zavallı kalemim, bir ressam fırçasının gördüğü işi sen göremeyecek misin? Fakat zavallı da ne yapsın?

Tavsif-i muhabbet dehan-ı hâmeye sığmaz
Tarif-i mezâyâ-yı nihan nameye sığmaz[1]

Evet, birisi bana "Aşkı sevda kelimesiyle görmekle, sevgi kelimesinin ise yanında bulundurarak, her ikisini ayrı biçimlerde yorumlamak nasıl oluyor?" derse ne diyebilirim? Ben kendi duyuşuma, kendi düşünüşüme göre kelimeler bulmaya çalıştığım için vereceğim hüküm doğru olabilir mi? Kısacası demek istiyorum ki insanın ruhani gıdası diye tarif edip anlattığım aşk, şu tabloda resmedilmiş aşk değildir. Senin bir hastalık olarak göstermek istediğin arıza da değildir.

Benim anlatmak istediğim yaratılıştan gelen bir yetenek ve ihtiyaçtır. "Sevmek ve sevilmek" işte bu zorunluluk ve insanın yaratılışından gelir güzelim. Toplum düzeni, ailelerin mutluluk ahengi, eşlerin mutluluk uyumu bununla ayakta durur. İnsanlar bunsuz olamaz, yapamaz!

---

1 Günümüz Türkçesiyle: "Aşkın anlatımı kalemin ağzına sığmaz / Gizli meziyetlerin tarifi mektuba sığmaz." Nabi'nin "Evsâf-ı mahabbet dehan-ı hâmeye sığmaz/ Ta'bîr-i mezâyâ-yı nihân nameye sığmaz" beytine nazire olmalı.

Artık bu mektup bu kadar yeterlidir. Daha gerekirse sonra yine yazarım. Zira bu defaki mektubundaki düşünceler ve bunlara yanıt vermek kafamı çok yordu. Sonsuz kız kardeş sevgisiyle seni kucaklarım.

Mehabe

6

Fehame'den Mehabe'ye

Mehabeciğim!

Bir önceki mektubumu eşimden gizlemiş olmama itiraz ediyorsun. Fakat Mehabe, sen ne söylüyorsun! Bu tür insanlarda ne arıyorsun? Vicdan mı? Yüce bir hayat mı?.. Azizem, izin ver de şunu söyleyeyim; sen dünyayı, cihanı tanımak konusunda pek bilgisizsin. Evet! O kadar bilgin, o kadar eğitimin, araştırmalarınla beraber bu konuda pek geridesin. Belki buna dair hiçbir şey bilmiyorsun. Ben sizin yanınızdan çıktığım zaman nasılsam öylesin! Fakat şunu bil ki dünya o senin birçok araziyi çevreleyen bağ ve bahçe duvarından ve insanlar da bahçıvanların, seyislerin, uşakların ve diğer hizmetkârlarından ibaret değildir. Hep kendi keyfine göre seçilmiş, hep senin âdetlerine, düzenine itaate mecbur olan, kendi emir ve idaren altında bulunan kimselerle elleri kıyaslama. Türlü türlü evler, her evde, her ailede başka başka idareler, başka başka kararlar, başka başka durumlar vardır. Bu insanların, bu ailelerin içine girilince türlü türlü yaşamlar, âdetler, kararlar görüp hayrette kalınıyor. Evet, bunlar içinde doğmamış, bunlar içinde büyümemiş, onlarla yaşamak üzere terbiye edilmemiş ve hazırlanmamış olanlar hayrete düşüyorlar. Bizim içinde doğup büyüdüğümüz, aralarında yaşadığımız hep bir örnekti. İşte şimdi sen de bütün insanları öyle görmek istiyorsun. Ailemizin erkekleri

aynı terbiyede, aynı tutumda, kadınları da onlara benzerdi. Bizde hürmet, saygı, itaat, göreve bağlılık hep aynı biçimlerdeydi.Borcumuz neyse onu yerine getirmeye, terbiye neyi gerektiriyorsa onu yapmaya dilimizi, davranışlarımızı o biçimde ayarlamaya zorunluyduk. Ahlak ve yeteneğin eğilimi de bu düzenin, bu usulün emri altında bulunurdu. Fakat bu bir âlemdir, âlemlerden bir âlemdir. Lakin bütün âlem ve cihan bundan ibaret değildir. Bizim dünyamızda ayıp görülen şey, bunlar arasında kahramanlıktan sayılıyor. İçinde yaşadıkları olayları övünerek söylediklerinde, başarılarını anlattıklarında işitsen utançtan elinde olmadan yüzünü kapatırsın. Utanç ve sıkılmak onları işitmekten ve söyleyenlerin içinde bulunmaktansa yerin dibine geçmeği emreder! Bizim rezalet bildiğimiz şeyler, bunlar tarafından doğal görülüyor. Bunlara alışmak ne kadar güç! Güç mü? Hayır hayır! İmkânsız, mümkün değil! İşte alışamıyorum! Bendeki huy, yaratılış, terbiye başka, bunlar başka türlü insanlar! Eşimin kız kardeşi, biçare kadıncağız, işte o türlü insanların içinde büyümüş olmasına rağmen yine üzüntüden kendini yiyip bitiriyor. Ne garip! İkisi bir babadan, bir anneden doğsa da bu kızcağız sanki başka bir dünyadan buraya düşmüş gibidir. Kendi erkek kardeşini gördüğü halde yine eşinin halini hoş göremiyor. Kıskançlık biçareyi ne kadar rahatsız ediyor. Gecenin saatlerini saymaktan, gece sokaktan geçenlerin ayak seslerine kulak vermekten yorulmuyor. Biçare kadın, bu benden daha bedbaht. Zira seviyor! Sevmek için evet Mehabe, bence sevmek için sevilecek adamın sevilmeye layık olması gerekir. Bu biçare kadın içinse böyle olmamalı ki pek çok seviyor. Eğer senin demiş olduğun yönüyle insan "sevmek ve sevilmek" denilen şeysiz olamayacak, yaşayamayacaksa iyi bil ki Mehabe, ben sevilmeksizin sevmekten, bu türlülerini sevmektense o yaşayıştan da vazgeçerim, o hayatı da umursamam. Kendi kendimi sevemeyecek hale gelmektense yaşamamak bence daha iyidir. Evlilik meselesinde seçme hakkı kendilerine verilmemiş olduğundan bir kocanın kabahati yüzünden kadın mahcup kalamaz. Fakat

takdire layık bir kocanın kıymetini bilmemek ne kadar alçaklıksa, rezalet ve zevke dalıp, âlemin maskarası olacak hallerde bulunan değersiz ve itibarsız kimseleri sevmek de kendi gönlünü rezil etmekten başka nedir? Bence saygıya layık olan, sevgiye layıktır. İnsanı saygıya layık kılacak şeyler ise rezillikler ve suçlar değildir.

Sen nasıl insan sevmek ve sevilmeksizin yaşayamaz diyorsan ben de bir insanı sevmek için ilk önce takdir edebilmek gerekir diyorum. Sevmeksizin, sevilmeksizin yaşanabildiğine işte ben bir örneğim. Bulunduğun mutluluk ve saadet âleminin yüksekliğinden biraz da aşağı doğru bak güzelim! Burada erkeklerin kadınlarda aradığı o değildir. Kadınlara erkeklerde arama hakkı verilen şey de o değildir.

Önceki mektubu kocam görmeliydi öyle mi? Üzülecek, pişman olacaktı sanıyorsun öyle mi? Emin ol ki senin sandığın gibi bir sonuç ortaya çıkmayacaktı. Bu yazdığımız satırlar onlar tarafından anlaşılmaz bir dildir. Onların hali bizce nasıl iğrençse, bizim hayallerimiz ve düşüncelerimiz, isteklerimiz ve amaçlarımız, mutluluk arzumuz da onlara göre gülünçtür Mehabe, gülünç! Hiç denemedim mi zannediyorsun? Bu adamda hiç bir yürek ama duygulanan bir yürek aramadım mı zannediyorsun? O yürekte zerrece bir etki uyandırmak, bir pişmanlık izi görebilmek, zavallı bir kalbin ıstıraplarına ve elemlerine sebep olmanın ne olduğunu hissettiğini görmek için ne kadar gözyaşı döksem acımayacaktım! Fakat gördüm ki bu gözyaşları merhamet uyandıracağına hiddete neden oluyor. Halini anlatmak, kendine acıtmak için söylenen sözler şefkate neden olacağına, insanı budala yerine koyduruyor. Burada böyle sözlerin ismi dırıltı vırıltıdan ibarettir. İşte asıl bu hareketiyle kadın, tamamıyla hakarete ve nefrete layık kabul edilir. Bu türlü eziyetlerden kederli ve mustarip olmamak mümkün değilse bile ağlayamayacaksınız, söyleyemeyeceksiniz, haksızlıktan şikâyet edemeyecek, hakkınızı savunmayacaksınız. Bunları engelleyen yalnızca bir şey var: Siz kadınsınız, o erkektir. Bu sözler sizin için anlaşılmaz mı geldi? Öyleyse siz beslenen kimsesiniz, o bes-

leyen kimsedir. Aksini mi iddia edeceksiniz? O halde elinizi cebinize sokunuz, iddianızı ispat ediniz. Ona gücünüz yok mu? O halde susunuz, ses çıkarmaya hakkınız yoktur! Aç mısınız, çıplak mısınız, eşiniz size harçlık vermiyor mu? İşte burada söylenecek sözler bunlardır. Başka türlüsünü anlamazlar da dinlemezler de! Gerçi evliliğin öyle yalnız geçim meselesiyle sürmesini ben de kabul etmem. Ve elbet bu işten anlayanların görüşüne göre de makbul bir şey olamaz. Fakat ne yalan söyleyeyim önceleri tamamıyla seninle aynı fikirde olduğum halde şimdi sizin "İnsan onsuz olamaz," dediğiniz bu sevmek ve sevilmek düşüncesine değer verdiğim yoktur. İhtimal ki içinde ömür geçirmeye mecbur olduğum yaşama biçimi ya da bu türlü görgüler bu konuda fikrimi değiştirmiştir. Ancak karı kocalıkta bir şey mutlaka gereklidir; bu da "iyi yoldaşlık"tır. Buyurmuş olduğunuz âşıklık maşukluk, sizin dünyanıza mahsus mutluluklardandır. İyi bir yoldaşlık içinse iğrenmemek, nefret etmemek yeterlidir. Gönlünün istediği gibi bir koca olamazsa, tasarladığına ve hayal ettiğine uygun gelemezse, kadın o kocayı sevemezse de onunla geçinebilir. Yeter ki nefret oluşmasın! Size garip gelecek bir şey daha söyleyeyim. Bu şekilde kocanın karısına sadakati veya ihaneti meselesinin de pek etkisi olamıyor. Kim bilir bu sözüme ne kadar şaşıracaksın, hem de hiddetle karışık bir şaşkınlıkta bulunacaksın. Lakin ben hayali sözler söylemiyorum. Kendi deneyimlerimi anlatıyorum. Sevgiyi ortadan kaldırmadık mı ya! Sevgi olmazsa kıskançlığın ne önemi olur? Şimdi kıskançlık denilen şeyi ne kadar özensem bezensem yapamam. Bu yönden pek sıkıntım yoktur. Beni eziyet içinde kıvrandıran, mustarip eden şey, kocamın zamanını nerelerde geçirdiğini, başka karılarla eğlendiğini düşünmek değildir. O gece yarılarından sonra dönen adamın ne kadar pis ve iğrenç yerlerden gelerek şu temiz pak odayı kirletmekte olduğunu düşünmek, görevim gereği hizmet etmek üzere soymak için tutup topladığım elbiselere ne türlü kirli insanların temas ettiğini hatırlamak ve öyle karılarla bulunduğu için onu kendime layık görememek meseleleri-

dir. Ah, bu azap hiçbir şeye benzemiyor kardeşim. Zira ben sevmemeyi de kıskanmamayı da hepsini gördüm geçirdim. Beni yalnız bu tiksinti öldürüyor. Sadakatin yokluğu, ihanetin yüreği yaralaması filan gibi meselelerin ne önemi kalıyor azizem? Ben onları da çektim. Onda yalnız kalp sızlıyor. Nefretten ise insanın bütün varlığı, mevcudiyeti tiksiniyor.

Bununla beraber o adama karşı susmaya, itaat etmeye mecburiyet!.. Lakin iş o kadarla da kalmıyor. İlerledikçe bunlar, işin hayaller ve şairlik kısmını oluşturur. Mesele daha ciddiyet, daha önem kazanıyor. Bu nefrete bir de korku ve dehşet ekleniyor. O dünyanın müdavimleri, o yolun yolcuları için doğal olan bir sonuç! Kanını kirletecek, vücudunu mahvedecek, hayatını zehirleyecek, artık pişmanlıkla telafisi mümkün olamayacak, tedaviyle temizlenemeyecek, ömür boyunca nefret uyandıracak ve tiksinti verecek hastalıklar! O pislik, o murdarlık akla geldi mi, artık kadın için ne tahammülün tesiri oluyor, ne de mecburiyetin önemi kalıyor! Artık yoldaşlık binası da temelinden sarsılarak enkazı da yere seriliyor!

Fehame

7

Sabahat'ten Fehame'ye

Kıymetli kız kardeşim

Seninle görüşemeyeli, üç aydır yazlığa gideli seninle konuşmaya ne kadar ihtiyaç duyuyorum. İki defadır geldiğimde sizi evde bulamadım. Talihsizliğimin eseri olarak siz de beni bulamamışsınız. Bari yazayım dedim. Sana derdimi dökmeye ne kadar alışmışım. Bir gün erken gelsen ne olurdu. Akşama kadar yeşilliği, çiçekleri, denizi beraber seyrederdik. Ben de sana anlatırdım, hep kendimi anlatırdım. Ah, gözüm kardeşim, senden başka sözlerimi güvenerek anlatabileceğim bir kimseye daha tesadüf edemedim. Seninle görüşmeyeli bu taraftaki eziyetler çoğaldı, azalmadı! Öbür taraftaki ısrarlar, baskılar ise daha çok şiddet kazandı. Bense hâlâ bende gözü olmayan bir adamı yola getirmek ümidiyle uğraşıyorum. Daha doğrusu beni istemediği, beni sevmediği birçok hal ve tutumundan anlaşılan bir adamla hâlâ oturmak gibi alçaltıcı bir iş işliyorum. Fakat Fehame bu hal artık devam edemeyecek. Ben bu aşağılanmaya tahammül edemeyeceğim. Kendimi ne kadar zorlasam da bunu nefsime yediremiyorum. Diyeceksin ki benden uzak olalı, benim nasihatlerimi işitmez olalı sen almış yürümüşsün. Fakat senin yakınında da olsaydım yine olacağı buydu. Bana yine önceden söylediklerini söyleme. Ben senin gibi hayata küsmüş, dünyasından vazgeçmişlerden değilim. Bu dünyaya bir kere daha gelecek

değilim. Sen ömrünü fedakârlıkla geçirmeye razı olmuşsun, lakin ben dünyayı da hayatı da severim. Fedakârlığı beni seven adama edeyim. Fakat beni feda etmekten çekinmeyen birinin uğruna fedakârlık! Oh! Bu artık fazla! Geçen akşam rica ettim. Beraber biraz dolaşmaya çıktık. Nasıl oldu da reddedemedi! Yeşillikler üzerinde yürüdük, yürüdük. Vardığımız yerden deniz ayağımızın altında gibi görülüyordu. Toprak renk renk kır çiçekleriyle donanmış, yeşil zemin üzerine türlü türlü nakışlar işlenmiş gibi görünüyordu. Irmak çağlıyor, kuşlar ötüşerek geceleyecekleri yerlere koşuşuyor, koyunlar inekler meleyerek geçiyor. Zannediyordum ki o da benim gibi tabiatın şu güzelliğinden hoşnut geziniyor, o da benim gibi bu manzaralardan zevk alıyor. Hoşnutluğum hayranlık mertebesine vardı. Ciğerlerime giden o saf hava, yüzümü okşayan o tatlı rüzgâr sanki beni kendinden geçirmek istiyor, sanki sarhoş eden bir akış gibi beni mest etmek istiyordu. Ben içmeden sarhoş olmuştum. Onun da hoşnutluğunu görmek için başımı ondan yana çevirdim. Bu zevki, bu keyfi yoldaşımın gözlerinde aradım. Heyhat! Yüzünde kızgınlık belirtileri, gözünde dikkatsiz, serserice bakışlarla bana "Artık yetişmedi mi? Haydi gidelim, canım sıkıldı," dedi. Vücudum baştan ayağa titredi. Bu güzelliğe son bir bakış attıktan sonra kendi kendime "Aman yarabbi, senin bu kudret ve kuvvetini, bu hikmetlerini anlamayan adam beni mi anlayacak!" dedim. Bu adamı meşgul ve memnun eden şeyleri düşünmeye başladım.

Bu düşünmenin neticesinde daima kendi kişiliğim hakkında teselli kaynağı şeyler buluyorum. Zira bu adamın hep adi, bayağı şeylerden hoşlandığını, zihin ve mide kabul etmez şeylerle meşgul olduğunu görüyorum. Bu bana önem vermemesinin ya da beni sevmemesinin benim bir değerimin olmamasından değil, onun kendi kişiliğinden kaynaklandığını gösteriyor. Kaderin bu adamı üst sınıfa çıkarmasına, kendisine her şeyin iyisini vermiş olmasına rağmen, bunun adiliğe olan eğilimi, sefillere olan düşkünlüğü gerçekten şaşırtıcıdır. Zannederdim ki o türlü insanlar ancak yüksekleri

tanımadıklarından görgüleri gereği öyle yaşarlar. Güzellik içinde bulunan bir kimsenin çirkinliğe düşkün olmasını insan zihninde canlandırabilir mi? Bu adamın budala ve cahil olmadığını da düşününce hakkında karar vermek için hakikaten şaşırıyorum. Dost seçimi konusu bile bunu gösteriyor. Konumu dolayısıyla ne kadar mükemmel, ne kadar kibar insanlar bulması mümkünken canciğer gibi görüştüğü, hoşlandığı adamları gördükçe insan şaşırıyor. İyileri gören, onlarla konuşan kimse böyleleriyle nasıl vakit geçiriyor? Mizaç, huy ne garip şeyler! Böyle adama kendini sevdirmek, beğendirmek için adi mi olmalı, sefil mi olmalı? Zira onun hoşlandığı öyleleridir. Kadınlarını idare edecek, onlara yücelik örnekleri gösterecek, hal ve tutumlarıyla onlara ders verecek olan kocaların böyleleri, beğenilecek ne güzel örnekler gösteriyorlar, ne mükemmel dersler öğretiyorlar! Geçenlerde selamlık[1] odasının kapısı yanında bulunan dolaptan kayınvalidemin istediği şeyi çıkarmak üzere gittim. Bu oda sonradan tahta perdeyle bölünerek ayrılmıştır. Bu yüzden odada konuşulan sözler tamamıyla anlaşılıyordu. Eğer anlaşılmasaydı inan ki işittiğim sözler ne kadar merak uyandırsa da yine kulağımı verip dinlemeye tenezzül etmezdim. Peşini bırakmayan o değerli dostlarıyla konuşmalarını işitiyordum. Aman yarabbi! Ben bu kadar zaman böyle budala bir adamla mı yaşamışım! Utanmaya başladım. Gerçekten onun bu kadar ahmak olduğunu bilmiyordum. Arkadaşları mı diyeyim yoksa dalkavukları mı diyeyim; her neyse o metaların, onun güzelliği, gençliği, cazibesi, filanı hakkında övgü ve tebriklerini bu adamın gerçek sanması ve süregiden konuşma ortasında kadınların... Oh, hata etmeyelim, o mukaddes kelimeyi yanlış yerde kullanmayalım! Karıların kendisine vurgun ve tutkunluğundan, hatta aşk ve gönül bağlarından bahsedilmesini gerçek kabul etmesi, bunlara inanıvermesi doğrusu beni hayretten hayrete düşürüyordu! Odama döndüğüm

1 Eskiden konak, köşk ve evlerin erkeklere ayrılan bölümü; hariciye de denirdi. Genellikle evlerin ön tarafında yola bakacak biçimde yapılır, kapısı doğrudan ana yola açılırdı.

zaman ellerimi yüzüme kapadım. Bir zamanlar bu adamı sevebilmiş olduğuma utanıyordum. Lakin ben onu sevdiğim zaman onun ne gençliğini düşünüyordum, ne de güzelliğini. Zira bunların hiçbirine konuşulacak derecede sahip değildi. Evet! Sevdiğim zaman onun zekâsını da düşünmeyerek sevmişim ki o konuşma esnasında öğrendiğim bönlüğünü de işte şimdi anlıyorum. Ben onu eşim, hayat yoldaşım diye sevmiştim. Bir zamandan beri onu sevme ihtimalim kalmamıştı. Şimdiden sonra ise onunla geçinmek tahammülü de kalmadı. O keder, o şaşkınlık üzerimdeyken odaya geldi. Dedim ki: "Bey bu gibi şeyler delikanlılığa, cahilliğe verilebilirse de sizin neyinize vermeli?" Hayretle "Neyi?" dedi. "Konuşmanızı işittim, dinlemeye tenezzül etmem. İşitildiğini siz de dolabın önünde dursanız görürsünüz" dedim. Şaşırdı "Ne demek istiyorsun?" diyordu. "Bu gibi alkışlara, bu gibi düzenlere kapılmaya ancak delikanlılık, genç çocukluk gibi şeyler mazeret olarak gösterilebilir. Fakat sizin gibi oldukça yaşını başını almış adamlar için bu gibi hayallere düşmek nasıl mümkün olabilir şaşıyorum. Özellikle zaman geçtikten sonra delikanlılığı taklit etmek ne gülünç olur!" dedim. Öfkesinden kıpkırmızı oldu. "Bana hakaret edene nasıl davranabileceğimi hiç düşünmüyor musun?" dedi. "Yanılıyorsunuz bey, size hakaret edenler onlardır. Sizinle alay edenlerdir," dedim. Bu sözler elbette bana yakınlık duymasını sağlamadı, fakat işittiğim sözlerin intikamını almaya yaradı. İnanır mısın onun ihanetlerini böyle işitmekten çok, onu bu kadar kendinden habersiz, idaresiz görmek beni ondan daha çok soğuttu. O işittiğim konuşma, artık bu adamın daldığı, tutkun olduğu uykusunu, rahatını feda ettiği şeyleri bana gösterdi. O iğrenç şeylere olan eğilimi ve rağbeti kendisinden tiksinmeme neden oldu. Görüyorsun ya senin artık şimdiye kadarki öğütlerini kabul etmeye zihnimde yer kalmadı.

Sabahat

8

Fehame'den Sabahat'e

Kardeşim!

Mektubunuzun cevabını hemen yazıyorum. Zira artık benim öğütlerime ihtiyaç duymadığınızı ima ettiğiniz şu anda, sizi belki her zamandan çok buna muhtaç görüyorum. Bu telaşım eşinizle aranızda geçen uygunsuzluklardan dolayı tahammülünüzün tükenmiş olması nedeniyle o konuda söylediğiniz sözler için değildir. Zira mesele sizin için, bizde olduğu gibi değildir. Ama sandığınız gibi benim dünyaya küsmüş, cihandan geçmiş olmamdan dolayı değil; belki beni dünyadan geçiren, böyle cihana küstüren çaresizlik ve mecburiyet bizi sizden farklı kılanlardır. Öyle bir kesin kararla sadece eşinizden ayrılık meselesini düşüneceksiniz. Yaşadığınız acılar sonucunda eğer arada buyurduğunuz gibi sevgi de kalmamışsa artık onu da düşünmeyeceksiniz. Çocuklarınızı istediğiniz gibi beslemeye, öğretim ve eğitimleri için gereken masraflara gücünüz vardır. Onlar babalarının yanından çıkarıldıktan sonra bulundukları yaşayıştan aşağı bir yaşayışa düşmeyeceklerdir. Ne siz eziyete tahammül edemediğinizden dolayı onları sefalete sürükledim diye vicdan azabı çekersiniz, ne de onlar yarın size "Bizi bu geçim sıkıntısına niçin uğrattın? Bizi niçin cahil bıraktın?" diye bir serzenişte bulunabilirler. İleride "Bizi niçin babasız koydun?" diyecek olurlarsa o zaman vereceğiniz cevap da mazeretinizin nedenlerini göstereceğinden bu konuda haklı olmanız da sizi mahcubiyetten kurtarır. Her zaman bu konuda bana sitem etmek senin alışkanlığındır. Gördüğün tahammül derecesini

adeta miskinliğime vermekte olduğunu anlamıyor değilim. Sana halimi anlatmak pek kolay olamaz. Zira aklın, anlayışın, bilgin mükemmel olmakla beraber şımarık büyüdün. Sözüme gücenme. Hakkındaki saygımı, kıymetini takdir ettiğimi bilirsin. Yalnız zekâ ve bilgi sana benim halimi anlatamayacak! Bunu hiçbir zaman da anlamaman için dua ederim. Dünyayı sevdiğini söylüyorsun. Sev güzelim! Zira dünya da sana kendini sevdirmeye uygundur. Gençlik, güzellik! Bu çağda, bu halde acaba ben de bu dünyayı sevmek istemedim mi? Hayatın zorluklarından kaçmak, zevklerinden yararlanmak istemedim mi? Dünya, hayat! Evet, bunda ne kadar güzellikler de var. Sular, kırlar, çiçekler, güneşin doğuşu, günbatımları, baharlar... Mehtabın ışığı, güneşin hoş aydınlığı taşlara bile yansıdığı halde bu zavallı vücut taştan, mermerden daha katı bir maddeden mi yapıldı? Bülbül bile baharın güzelliğine dayanamayıp tatlı nağmeleriyle ötüyor. İşte ben de bunlara hayranken Schopenhauer'ın virane baykuşu gibi ötmesine şaşırırdım. Pesimizmi bana anlatmak yalnız güç değil, imkânsızdı. Ama o bülbüle bizim gibi hayran olacak yerde onu adi kuştan ayırmayıp da tüfeğinin saçmalarını ona doğru boşaltan avcılar bulunduğunu görmek, bu dünyada pek çok çirkinliğin de bulunduğunu göstermez mi? Eşinden kaynaklanan uygunsuzluklarla sen talihsiz olabilirsin ama çaresiz değilsin! Talihsizlik ile çaresizlik arasında fark var. Bu yüzden yaşanan talihsizliğinizi mutluluğa çevirme imkânı da var, buna bir şey diyemem. Lakin "Öbür taraftaki baskılar," diye söz ettiğin meselenin dikkatimi çekmemesi mümkün değildir. Sen bana birinci ve ikinci mektubu okuduğun zaman okumadan önce ben sana üçüncünün de anlamını söylemedim miydi? "Bu da şu anlamda olacak," diye sayıp dökmedim miydi? Bunu keramet gibi kabul etmek istemiştin. Lakin o zaman da söyledim ya, bunu anlamak pek sade. Zira bu türlü şeyler hep bir örnek gibidir. Aynı biçimde meydana gelirler. Bu fırtınadan sağ salim kurtulursan bir ikinciye tesadüf ettiğinde işi pekâlâ anlarsın. Başlangıcını da anlarsın sonucunu da. Ancak iş bu birinciyi savabilmekte. İyi düşün Sabahat, hoppalığa gerek

yok! Eşi yüzünden talihsiz olmak hatta eşinden boşanmak başka, bu başka bir meseledir. Onu ona karıştırma! Seni sevmeyen bir adamla oturmak sana düşkünlük geliyormuş, oturmayabilirsin, bir diğerine de varabilirsin. Ama gerek evli bulun gerek bekâr, yanıldığını, aldandığını anlamak pek büyük bir felakettir. Bu defaki evliliğin, ebeveynlerinin fikri ve kararıyla olduğu için düştüğün şu talihsizlikten dolayı kendini azarlayamazsın. Ama kendi seçiminle olduğunda ne yaman bir sorumluluk altında bulunacağını, pişmanlık denilen şeyin bütün gün seni ezeceğini düşün! Acaba o kadar fedakârlık ve yorgunluğa katlanmana değecek mi? Tasarladığın mutluluğu bulacağından emin misin? Gerçi mektuplardaki sözler senin tasarladıklarına uygun düşüyor. İşte aradığının bu olduğunu sanıyorsun. İşte istediğin düzeni, arzularını sen söylemeden o söylüyor, o biliyor. Hayal ettiğin yaşam biçimi de bundan ibaret öyle değil mi? Ancak sonra da öyle olacak mı? Senin bugün kendine özgü kabul ettiğin o sözleri söylemiş o kadar çok kadın var ki o sonranın senin sandığın gibi olmadığını kendi halleriyle sana gösterebilirler. Bilirim şu halde bulunana, o sonu anlatmak güçtür. Yazık ki bunu sonradan anlıyorlar. Lakin ben senin sonradan öğrenmeni istemiyorum. Mademki bana içini açıyorsun, mademki senin kalbinin temizliğini biliyorum, birtakım büyüleyici nağmelerin verdiği sarhoşlukla mahmurlaşıp kapanmakta olan gözlerinin önüne hakikati koymak, gözünü açmak için elimden geleni yapmalıyım. Hatta bu konuda büyük bir fedakârlıkta bile bulunacağım. Bir zaman kadının birine böyle sana gönderildiği gibi gönderilmiş olan mektuplardan birini ortaya koyarak bu defa anlatmak istediğin "baskılar"ın örneklerini göstereceğim, aralarındaki anlam benzerliğine şaşıracaksın. Ondan sonra da kadın tarafından buna yazılan cevabı göreceksin ki bu da şimdiye kadar o türlülerine verilen cevaplara benzemeyen bir cevaptır. İşte o cevabın başkalarına benzememesi o vakanın sonucunu da diğerlerine benzetmemiştir. Gel, çabuk gel de bunları oku!

Fehame

9

Sabahat'ten Fehame'ye

Mektubunu çok garip geçen bir günün akşamında aldım! Evvela bugünkü maceramızı anlatayım da sonra senin mektubuna geliriz. Dün akşam yine yalnızdım, gelmedi. Macide o akşam bizdeydi. Sabahleyin erkenden Ada'ya gitmeyi, o günü orada geçirip son vapurla dönmeyi düşündük, öylece de karar verdik. Sabahleyin AydınVapuru'nun[1] yan kamarasında nefti kadife döşeme üzerine yaslanmıştık. Görümcem de yanımızdaydı. Kız kardeşimi de uğrayıp almıştık. Kamarada dört kişi bulunuyorduk. Vapur harekete hazırlanmakta olduğunu sarsıntılarıyla haber vermekteyken kamaranın kapısı açılıp iki karı girdi. Yüz, surat boyalı! Saçların potluğu haddinden fazla! Modayı taklide çalışmış fakat hep üst tarafına geçilmiş. Yalnız *comme il faut*[2] olmaması değil, göze yabancı gelen acayip ve biçimsiz bir tuvalet![3] Durup oturamıyorlar. Arkamıza tesadüf eden aynaya bakmak ve her yönden aşırıya kaçmış tuvaletlerinin bir eksiği olup olmadığını kontrol etmek için ikide bir üzerimize abanıyorlar. İyice sıkıldık. Macide sabredemedi:

---

1 Yolcu ve yük taşıma şirketi olan İdare-i Mahsusa'nın meşhur vapurlarından "Aydın".

2 Uygun.

3 Giyinme, süslenme, yıkanma, taranma işleri.

"Madamalar[1] sizin aynayla işiniz çok, bari buraya oturun!" diye kalktı, biz öbür tarafa yerleştik. Kafasını gözünü yardıkları bir Fransızcayla sohbete başladılar. Ancak bulamadıkları kelimelerin yerine Rumca veya Türkçe sözcükler kullanıyorlardı. Bir süre başımız tutmasın diye kulak vermiyorduk. Fakat sohbet biçimleri hepimizin dikkatini o tarafa yöneltti. Hepimiz şaşırmış kalmıştık. Birbirimize bir şey söyleyemiyorduk. Beş kuruşluk bir bilet, beraber bulunmaları, beraber oturmaları, bir çatı altında buluşmaları doğru olmayan kimseleri bir araya getirmişti. Vapur, tramvay, umumi olan bu tür yerler böyledir. Bizi şaşırtan bu değildi. Karının birinin diğerine, kendisine olan tutkusunu, sevgisini övdüğü kimsenin söz arasında geçen ismiydi. Ne arsızca bir övünmekti. Ağzını yaya yaya, gözlerini soğuk bir tavırla süze süze, türlü türlü yapmacık haller yapa yapa! Gülünç ve iğrenç bir eda! Kendi kendime "Bunun için mi?" diyorum. Karıya baktıkça şaşkınlığım artıyordu. "Kişilik sahibi birinin bu halden, bu tavırdan iğrenmesi gerekirken bunun bu kadar fedakârlık yapması bunun için mi? Ne anlaşılmaz bir hal!" O uzun yolu o şekilde gittik, Büyükada'nın iskelesine ulaştık. Hiçbirimiz birbirimize tek kelime söyleyemiyorduk. Karılar önümüz sıra giderlerken Macide bile "Bunun için mi?" sözünü ağzından çıkardı. Karılar önümüzde ilerliyorlardı. Biz bir arabaya bindik. Onları bir araba bekliyordu. Arabanın yanındaki adamı tanıdım. Kendisiyle birlikte gezenlerden biriydi. Biz gideceğimiz yöne yöneldik. Sanki onlar da bizi takip ediyor gibi o yolu tuttular. Ma...'nın senin de bildiğin denize bakan evine girdik. Bize her zamanki gibi bahçesindeki çardağın altında bir kahvaltı getirmesini söyledik. Çalışkan kadın hemen verdiğimiz parayı kocasına teslim ederek çarşıya koşturdu. Biraz sonra Ma... bahçeye sofra kuramayacağını, zira yanı başındaki evin o gün boş olmadığını, birkaç erkek ile kadının bulunduğunu söyledi. Ve "Bakınız!" diyerek yan ta-

1 Madama: Madam sözcüğünün halk ağzındaki söylenişi.

raftaki panjuru araladı. Kameriyenin altındaki topluluğu gördük. Tesadüfün o günkü çirkin halinden hepimiz donduk kaldık. Macide "Haydi Hristos'a[1] çıkalım, kahvaltımızı orada ederiz," dedi. Metanetimi asla kaybetmeksizin, "Kadın hazırlandı, ayıp olur" dedim. Ma... gibi namuslu bir kadının yanı başındaki komşunun o tür misafirler kabul eden kimseler olmasına şaşırıyordum. Bir şey söylemek istemedim. Zira zavallı kadın bunları karılı kocalı misafirler sanarak, komşusu hakkında yanlış fikirde bulunmayabilirdi. Kahvaltımızı eder etmez Hristos'a çıktık. O yüksek yerden çamlar arasında denizi seyretmek ne hoş oluyordu. Mayıs ayı, çam kokularının tam güzel vakti! Bir aile, karı, koca ve çocuklarıyla beraber bir masanın başına geçmişlerdi. Yemeklerini ısıttırmak için verdikleri kahveci getirdi, masaya koydu. Hizmetçi sepetten çıkardığı peçeteleri ellerine verdi. "İşte mutluluk!" dedim. Macide de dalgın dalgın bakıyordu. Ve "Mutluluk adına bir tablo resmetmek gerekse bundan daha âlâsı olamaz" diyordu.

Kocası sayesinde mutlu olan bu kadını kendi durumuna uygun düşen bu manzara ne kadar neşelendirmişti. Biraz önce Ma...'nın komşusunun evinde gördüğü diğer bir sofraysa onu şaşırtmıştı. Bu aile halkı sanki neşeler yutuyordu, afiyetler içiyordu. Mini mini masumların bile yüzlerindeki neşe belirtileri bunu gösteriyordu. Bir babalarına bakıyorlar tatlı tatlı tebessüm ediyorlar, bir annelerine bakıp gülücükler saçıyorlardı. Ma...'nın penceresinden gördüğümüz öteki sofradaysa sanki usanmış oldukları akıl ve fikirlerini bir süreliğine olsun gidermek, sıhhatlerini harap etmek için içiyorlardı. İki sofra ki birbirine pek zıt! Macide için bunların etkisi anlattığım biçimden ibaret olabilirdi. Ancak benim üzüntüm o kadarla kalabilir miydi? Şu karşımdaki sofrada bulunan adam, yanındaki kadının kocasıydı. Onun yüzünden övünmekte haklı olan o kadındı. Ma...'nın penceresinden gördüklerimden biriyse benim kocamdı. Onun

1 Büyükada'da Hristos (İsa) tepesi.

yüzünden olacak üzüntü ve mahcubiyet de bana ait oluyordu! Yanındaki karı ise kamarada varlığıyla bizi sıkmış olan karıydı. Düşünüyordum. Bu dalgınlıkla beraber, yanımızdaki iki genç kızın hallerinin gözümüze çarpmaması mümkün değildi. Aşağıdaki tesadüfün onlar üzerinde yarattığı etkiyi, bu yukarıdaki mutluluk tablosunun gideremediği görülüyordu. Topluma bir eş, bir anne olmak üzere hazırlanan şu gençlerin, masum düşünceleri ve gelecekten ümitlerinin önüne sanki kesif bir duman perde olmuş gibi gözleri bulanık bulanık bakıyordu. Sanki karşılarındaki mutlu çifte, "Levâyih-i hayat (hayattan sahneler) bu mutlu tablodan ibaret değildir; çeşitlidir, rengârenktir. Sizi gördüğümüz gibi başka türlülerini de görüyoruz," demek istiyorlardı. Gönülden gelen bir metanetle sağlam ve güçlü adımlarla girmeleri gereken evlilik yaşamına bu kızcağızlar nasıl bir korku, ürperme ve güvensizlikle girmeye hazırlanıyorlar. Bundan dolayı kabahat elbette onlarda değildir. Onlara güzel bir örnek göstermeyen büyüklerinde! Görümcem, zavallı kızcağız, bütün gün gözünün önünde bir karı kocalık durumu görüyor ki onu evlilikten elbette ürkütüyor. Bir kadın görüyor ki şüphesiz onun gibi olacak bir kocaya karşı elbette bir sevgi besleyemiyor. Belki kaderi yardım edecek, iyi bir kocaya düşecek de olsa o evlilik yaşamına nasıl bir hisle, nasıl bir fikirle girecek? O zavallı, kocanın beklediği şeyleri ona götürebilecek mi? Yani koca denilen şey hakkında borçlu olduğu saygı, güven, sevgi denilen şeyleri götürebilecek mi? O kızcağız ki koca denilen şeyi bütün gün kendisini ürkütecek bir halde görmüştür. Kız kardeşimse, zavallı yavrucak, bize geldikçe, benim halimi gördükçe içini çekmekten kendini alamıyor. Benim için bu kadar üzülen, kendini düşünmeyecek mi? Bu düşüncelerim boşuna değildi. İki kız bizden dolaşma izni isteyerek uzaklaştılar. Çamlar arasına daldılar. Biz de Macide ile biraz sonra onları takip ediyorduk. Kızlar dalmıştı, bizi hissedemediler. Görümcem kız kardeşime "Evet! Sizin gibi benim de kendimi idare edecek servetim olsa evlilik lafını ettirir miydim?" diyordu. Bu kızların ge-

lecekten ümitlerini böyle şüpheye düşüren, fikirlerini zehirleyen, onları mutluluğa ulaştırmaya çalışmak, geleceklerini temine uğraşmakla yükümlü olan büyükleri değil miydi? Anlıyorum ki karşılıklı uyumu önemsemeyen, evliliğin kutsal görevlerini düşünmeyen ailenin ileri gelenleri, yalnız bir kendi eşlerine yani yalnız bir kadına fenalık etmek, onun hayatını zehirlemekle kalmıyorlar, mutlulukları için çalışmayı borçlu oldukları kimselere de böyle yazık ediyorlar. O kadarla da kalmıyor, belki karısını mesut edecek, kendisi de mesut olabilecek bir adama böyle eşler hazırlıyorlar. Evlilik yaşamına girmeden önce evlilikten nefret ettiriyorlar. Bu türlü kadınlardan çeken kocalar da çok görüyoruz. Kabahat bu kızlarda mıdır yoksa onlara çirkin dersler öğreten büyüklerinde mi? Şüphe yok ki şu gördüğümüz mesut ailenin bireyleri tam tersi davranıyor. Genç erkekleri kadın denilen şeyin ne olduğunu bilerek, evlenecek kızları ise koca denilen şey hakkında gereken hisleri besleyerek evlilik hayatına dahil olacak, eşine en büyük çeyiz olarak hürmet, sevgi, güven götürecek! Ah, işte biz başka türlü gördüğümüz için bulduğumuz hale alışamadık. Biz büyüklerimizden gördüğümüz gibisini umduğumuz, beklediğimiz için bu durumla yetinemedik. Götürdüğümüz o kutsal çeyizleri serecek, saçacak bir yer bulamadığımız için böyle şaşkına döndük! Ne çok konuştum. Henüz senin mektubunun cevabına gelemedim. Biliyor musun, manen ne kadar yorgunum. Kafam çatlıyor. Bu gece uyuyamazsam yarın seni görmeye gelemem diye korkuyorum.

Sabahat

10

Nebahat'ten İtimat'a

İtimat, güzel kardeşim!

Geçen günkü Ada seyahatinden beri kafam ne kadar sersemledi bilsen! Düşündüm, yalnız düşündüm. Hiçbir şeyle uğraşamıyorum, ne okumakla ne müzikle... Bana söylenenleri de çoğunlukla dalgınlıktan anlayamıyorum. Hep düşünüyorum. Evet, bu eğitim ve öğretim, bu emek ne için? Bir gün eş, yoldaş olacağımız bir adama kendimizi beğendirmek, dinletmek, onun takdirine ulaşmak için değil mi? Ablam da bu kadar çalıştırıldı. Şimdi kendini kime dinletiyor, kime beğendiriyor? Okumuş, yazmış, mektep görmüş, eğitimini tamamlamış bir adam! Elbette benim için de böyle birini arayacakları malum! Fakat ahlaka, eğilimlere ne baskın gelebilir? Sözlerime gücenmezsin ya İtimat! Gerçi bu senin erkek kardeşindir. Ancak düşün ki bu hakaretlere uğrayan, bunca eziyeti ve acıyı çeken de benim kardeşimdir! Seni kız kardeşim kadar sevdiğimi bilirsin. Hep birlikte düşündük, hayaller kurduk. Bir zamanlar parlak ümitlerle yaşıyorduk. İşte dünya o zaman bizim için beğenilip istenecek bir yer sayılabilirdi. Lakin bugün!.. Ah, gelecekte ne kadar parlak ümitler vardı. Bir hayat yoldaşı, melek gibi çocuklar! İnanır mısın bu gördüğüm haller yüzünden hayat arkadaşından vazgeçiyorum da anne olmak övüncünü bir türlü kalbimden çıkaramıyorum. Bu şereften vazgeçmek istemiyorum. Öyle

ya, haydi evlenme! Bu dünyada neyle meşgul olacağız, neden lezzet alacağız, neyle övüneceğiz?

Ne yapayım o göz alıcı sarayı, ben penceresinden hayran olduğum zaman yanımda bir yoldaşım yoksa. Tabiatın bana hissettirdiği güzelliklerden hoşlanmaya iştirak eden yoksa... Güzel elbiseler, oyuncaklarla memnun ve hoşnut olacak yavrular olmazsa serveti ne yapayım? Ancak bulacağım hayat arkadaşı birçoklarını gördüğüm gibi çıkarsa, öyle hayat arkadaşlığının çocuklarına ben şimdiden acırım! Gelinliğin tellerinden pullarından başkasını düşünmeyen, kocaların boylarından poslarından, kaşlarından gözlerinden, kısacası yüz güzelliğinden başka şey aklına gelmeyen kızlar ne mutludur. Mutlu olmak, rahat yaşamak için işte erkekler de böyleleriyle evlensin. Şöyle güzel olsun, böyle güzel olsun diye anlattıkları yakınlarına, şu kadar budala olsun, bu kadar hissiz, fikirsiz olsun diye de ısmarlasınlar! Bunları istedikleri gibi aldatırlar, bildikleri gibi yaşatırlar. Çirkin yaşamlara tutkulu olup da ondan vazgeçemeyeceklerin Sabahat gibi bir kadını alıp bedbaht etmeye ne hakkı vardır? Niçin kendi hallerine uyacak türlüsünü aramıyorlar. Zamanında niçin işin burasını düşünmüyorlar. "Evlilik!" Oh, ne mühim mesele! Ne büyük şey! Tellenmek pullanmak nerede, bu nerede? "Koca" ne kadar çok düşünülecek şey! Boyu posu yerinde, naz ve edayla yürüyen hayal nerede, bu nerede?

Nebahat

11

İtimat'tan Nebahat'e

Güzelim!

Mektubunu aldım. Zaten onda yazılanlara benzer şeylerle meşgul olan zihnimi bu daha çok meşgul etti. Benim sözlerinize gücenmememem hakkındaki uyarınıza yanıt olarak derim ki: Kardeşlik hukukunu bilirim. Lakin dünyada en çok bildiğim ve sevdiğim şey hakikattir. Sizin ara sıra görmekle üzüldüğünüz bu tür haller benim sürekli gözlerimin önünde meydana geliyor. Budala ve duygusuz olan kızlara haset ediyorsunuz. Evet, bunlara benim de imrendiğim zamanlar olur. Lakin bu imrenmenin o üzüntü anında olduğuna elbette şüphe yok. Siz de o üzüntü anında öyle yazıyorsunuz. İnsanın kendisi başka bir şey değil midir? Başkalarının kötü işleri yüzünden kendinin budala ve ahmak olmasını arzu edebilir mi? Ama üzüntü garip şeydir efendim. O üzüntü halinde yazılan şeyler o andaki etkinin eseri olur. "Öğrenim, dersler niçin?" diye soran sözlerinize de derim ki: İnsanın kendisinin tam insan olması, insanlığı anlaması, içinde yaşadığı dünyayı öğrenmesi için, yani kendimiz için değil mi? Erkeklerin eş seçimi meselesindeki yargınızda haklı olabilir misiniz? Mutlu olmak için budalalarını, cahillerini alsınlar öyle mi? Fakat hepsini bu durum mutlu eder mi? Bunun tam tersini isteyenleri dünyada bundan daha bedbaht edecek şey olabilir mi?

Müeyyet'i bilirsiniz. Bunun hali benim için hakikaten önemli bir ibret dersi olmuştur. Bir yıl geçti; onu gelin götürdüğümüz gün koltuk merasiminden[1] sonra tüm arkadaşları ve akrabaları yanına sokulup âdet olduğu üzere, "Nasıl, beğendin mi?" diye soruyorlardı. Müeyyet ciddi bir tavırla, "Beğenmek mi? Daha tanımıyorum ki nasıl beğeneyim!" diyordu. Bu söz üzerine teyzesi yanına daha çok yaklaşarak, "A kız sevmedin mi?" diye soruyordu. Müeyyet "Sevmek mi? Sevilip sevilmeyecek bir adam olduğunu öğrenmeden bunu nasıl bilebilirim?" dedi. Bunları soranlar, kızcağızın bu haklı sözlerini anlayacak insanlar değildi. Teyzesi ile halası "Eyvah soyumuzda sopumuzda görmediğimiz şeyi başımıza getireceksin. Arslan gibi, elmas gibi delikanlı. Sevilmeyecek neresi var?" diye mosmor kesildiler. Müeyyet "Bu benim işim değildir, kendisini bana sevdirmek onun işidir," dedi. Fakat zavallı kızın bu sözleri ortalığa yanlış sözlerin yayılmasına neden oldu. "Gelin güveyi sevmemiş," sözü kulaktan kulağa gidiyordu. Ertesi gün Müeyyet benimle dertleşirken, "Dünkü sözlerden ne anlamlar çıkardıklarını görüyor musun kardeşim! Sen de yanımdaydın, bu dırıltıyı gerektirecek bir söz söyledim mi?" diyordu. Ben de "Sözlerinizde haksız değilsiniz, fakat onu anlayamayacak insanlara söylediğiniz için yanlış yaptınız" dedim. Şimdi bir yıl oluyor, geçenlerde kendisini gördüğümde düğündeki dedikodudan söz açmıştı. "Her halükârda şimdi birbirinizi seviyorsunuz ya, önemli olan o!" dedim. Müeyyet kararsız bir biçimde başını sallayıp, "Kendimi ona sevdirmeye çalışmak da benim görevimdir. Lakin onu çok sevmekten daima korkuyorum. Bu konuda elimden geldiği kadar dayanmaya çalışacağım. Zira ileride bana ihanet edecek olursa, bende yaratacağı acının etkisinin daha hafif olmasına yardımı olur. Yüreğimde açılacak yara belki o kadar derin olmaz. Kısacası onun ihanet-

---

1 Damadın gelini arabadan alıp odasına kadar götürme merasimi. Gelinle damat düğünde bulunanların arasından yan yana, adım adım geçtikleri için seyircilerin iki tarafı yakından görmelerini sağladığından düğünün önemli bir parçasıydı.

lerine daha az üzülürüm" dedi. Bu sözler üzerine "Fakat bu kadar güvensizlik neden?" dedim. "Şimdiki durumda hiçbir neden yok, ama hep öyle olmuyor mu? Öyle davranışlara uğrayan kadınlar içinde benden güzelleri, benden yeteneklileri de var!" diyordu. İşte bu zavallı kadın da bizim içinde büyüdüğümüz yaşamda yuvarlanarak yetişti. Gördüğü haller kendisini bu kadar korkutmuştu. Sizi de bu durumlar, tamamen evlilikten vazgeçmek fikrine düşürüyor. Siz nasıl isterseniz öyle hareket edebilirsiniz. Servet kendinizindir. Benim için "evlenmeyeceğim" demek "beni sonsuza kadar siz besleyiniz" demektir. Babam, annem olsa ne âlâ! Fakat bir erkek kardeşe bunu söylemek nasıl olur? Hem de kalbimi niçin senden saklayayım... İçinde yaşadığım evi barkı, bu evlilik hayatını gördükçe bazen evlilikten nefret ettiğim gibi bazen de gözlerimin önüne öyle bir ev bark geliyor ki bunu arzulamamak mümkün olamıyor. Hayal dünyamda hiç de erkek kardeşime benzemeyen bir eş görüyorum. Anne diye sevebileceğim bir kayınvalide, o ailenin neşesini çoğaltacak mini mini bebekler. İşte artık oraya can atmayı istememek mümkün mü? Ama diyeceksin ki öyle olacağını nasıl bileceksin? Evet, bilemiyorum. Lakin gönlümün böyle olmasını istemesini engelleyemiyorum. Şunu da söyleyeyim ki yengemi erkek kardeşimden daha çok sevdiğimi itiraf ederim. Bununla beraber acımak noktasında erkek kardeşime ondan daha az acımıyorum. Zira kendisi için tüm mutluluk nedenleri hazır, mevcut olduğu halde kendisine böyle yazık etmesine acıyorum. Bunlara "Zavallı adamlar!" derler azizem! Eşinin gözünde önemini de artık kaybettiğini görüyorum. Yengem önceleri ağlıyordu. Ağladı, ağladı. Lakin artık öyle değil! Şimdi onun kardeşime karşı bakışı ve alaycı gülüşü, hele Ada'dan dönüşümüzden sonraki bakışı ve soğuk davranışı! Evet, haklıdır, haklı olduğu için bu kadar etkilidir. Öyle olmasa, o da buna susar mı?

İtimat

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

4. İNTİBAH
   Namık Kemal

5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi

6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal

7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai

8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi

9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT -TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI-
   Şemsettin Sami

10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil

11. REFET
    Fatma Aliye

12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
    Mizancı Murat

13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
Muallim Naci

14. DOLAPTAN TEMAŞA
Ahmet Mithat Efendi

15. GULYABANİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

16. SALON KÖŞELERİNDE
Safveti Ziya

17. FALAKA
Ahmet Rasim

18. A'MÂK-I HAYAL –HAYALİN DERİNLİKLERİ–
Filibeli Ahmet Hilmi

19. ŞEYTANKAYA TILSIMI
Ahmet Mithat Efendi

20. ÇİNGENE
Ahmet Mithat Efendi

21. SERGÜZEŞT
Samipaşazade Sezai

22. ZEHRA
Nabizade Nâzım

23. GENÇ KIZ KALBİ
Mehmet Rauf

24. BİZE GÖRE -VE BİR SEYAHATİN NOTLARI-
Ahmet Haşim

25. SEYAHAT JURNALİ
Âli Bey

26. GÖNÜL BİR YEL DEĞİRMENİDİR SEVDA ÖĞÜTÜR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

27. HAZAN BÜLBÜLÜ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

28. AŞK-I MEMNU
Halit Ziya Uşaklıgil

29. KÜRK MANTOLU MADONNA
Sabahattin Ali

30. LEVAYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-
Fatma Aliye

31. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN
Sabahattin Ali

32. KUYUCAKLI YUSUF
Sabahattin Ali

33. HENÜZ 17 YAŞINDA
Ahmet Mithat Efendi

34. DEĞİRMEN
Sabahattin Ali

35. SIRÇA KÖŞK
Sabahattin Ali

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 30

Fatma Aliye'nin yazarı olduğu *Hanımlara Mahsus Gazete*'de tefrika edilip kitaplaşan *Levâyih-i Hayat -Hayattan Sahneler-* adlı mektup romanı, Osmanlı kadınlarının gözünden aşk ve evlilik sorunsalına ışık tutar. Fatma Aliye, farklı kadınlıkları ve erkeklikleri ele alarak evlilik kurumunu, aile içi şiddeti sorgular; kadınların insanca yaşamalarının yolunun ekonomik özgürlük ve eğitimden geçtiğine vurgu yaparken aşk üzerine de felsefi bir tartışma yürütür.

Fatma Aliye (Topuz) (1862-1936)

1889'da "Bir Kadın" imzasıyla çevirdiği, George Ohnet'den *Meram* romanıyla edebiyat dünyasına ilk adımını atar. İkinci yapıtı *Hayal ve Hakikat*'i Ahmet Mithat'la yazar. Çok geçmeden sırasıyla *Muhadarat, Refet, Levayih-i Hayat, Udi* ve *Enin* romanları kendi adıyla yayımlanır. *Refet* ve *Udi* Türk edebiyatının çalışıp ayakları üzerinde duran ilk kadın karakterlerini anlatır. Romanlarındaki başkarakterlerin hepsi mücadeleci ve güçlü kadınlardır. *Udi* romanı Fransızcaya çevrilir.
Ev ziyaretleri yapan Avrupalı kadın gezginlerin Osmanlı kadını hakkındaki yanlış izlenimlerini değiştirmek için kaleme aldığı *Nisvan-ı İslam* Fransızcaya ve Arapçaya çevrilir. 1893 Chicago Kitap Fuarı için hazırlanan *The Woman's Library of The World's Fair* kataloğunda biyografisi ve kitapları yer alır.
Filozofların biyografilerinden oluşan *Teracim-i Ahval-i Felasife* adlı yapıtıyla felsefi bir deneme olan *Tedkik-i Ecsam* Türkiye'de bir kadın kaleminden çıkan ilk felsefe yapıtlarıdır. *Kosova Zaferi ve Ankara Hezimeti* ile yarım kalan *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı* bir kadın yazara ait ilk tarih yapıtlarıdır. İslam'ın ilk zamanlarında yaşamış kadınların biyografilerini yazdığı *Nâmdârân-ı Zenân-ı İslâmiyân* çalışması ise bugün yeni yeni oluşmaya başlayan feminist tarih bilincinin erken örneğidir.
Kadınlara ait en uzun süreli yayın olan *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ilk günden itibaren etkin bir kalemi olan Fatma Aliye, makalelerinde İslam'ı ataerkil yorumlarından sıyırarak yorumlamayı önerir ve çokeşliliği, evlilik ve örtünmeyi bu yaklaşımla ele alır. Fatma Aliye, döneminde büyük bir cesaret, inat ve direniş sergileyerek kalemi elinden bırakmamış, kendinden sonra gelen kadın edebiyatçıları da yazılarıyla desteklemiştir.

7 TL